

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
Факультет філософії та суспільствознавства
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ
Лабораторія філософсько-економічних досліджень

МАТЕРІАЛИ

*I Всеукраїнського міждисциплінарного круглого столу
з філософсько-економічної проблематики*

*«ФІЛОСОФІЯ, ЕКОНОМІКА ТА ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ
У ПЕРСПЕКТИВІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ»*

(Київ, 5 червня 2020 року)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

Факультет філософії та суспільствознавства

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

Лабораторія філософсько-економічних досліджень

МАТЕРІАЛИ

I Всеукраїнського міждисциплінарного круглого столу

**«ФІЛОСОФІЯ, ЕКОНОМІКА ТА ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ
У ПЕРСПЕКТИВІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ»**

(Київ, 5 червня 2020 року)

Київ

Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова

2020

УДК 1:330(378)
ББК 87.6:65
Ф-56

*Рекомендовано до друку Вченою радою
НПУ імені М.П. Драгоманова
(протокол № 11 від 25 червня 2020 року)*

«Філософія, економіка та філософія економіки у перспективі розвитку сучасної гуманітарної освіти». Матеріали круглого столу. 5 червня 2020 року. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. 72 с.

До збірки включено матеріали виступів та доповідей, підготовлених до участі у першому Всеукраїнському круглому столі «Філософія, економіка та філософія економіки у перспективі розвитку сучасної гуманітарної освіти». У представлених увазі читача текстах досліджуються методологічні проблеми сучасної економічної науки, феномен креативної економіки, соціально-філософські аспекти управлінської діяльності, соціально-практичне та ідеологічне значення феномену грошей, креативна складова господарської діяльності, а також кризові виміри сучасного капіталізму та деякі інші аспекти означеної проблематики.

Для всіх, кого цікавлять актуальні проблеми сучасних філософсько-економічних досліджень.

ББК 87.6:65
Ф-56

Відповідальний редактор доктор філос. наук, доцент Т.П. Глушко
Редакційна колегія: доктор філос. наук, проф. Н.Г. Мозгова; доктор філос. наук, проф. І.Г. Немчинов; доктор філос. наук, доц. Т.П. Глушко

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за зміст своїх текстів та точність наведених цитат

*Розповсюдження та тиражування без письмового дозволу
кафедри філософії НПУ імені М.П. Драгоманова заборонено*

ISBN 978-966-931-229-7
(електронне видання)

© Колектив авторів, 2020
© Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, 2020

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

NATIONAL PEDAGOGICAL DRAGOMANOV UNIVERSITY

Faculty of Philosophy and Social Science

CHAIR OF PHILOSOPHY

Research Lab for Philosophy of Economics

**«PHILOSOPHY, ECONOMICS AND PHILOSOPHY OF ECONOMICS
IN DEVELOPMENT PROSPECT FOR
MODERN HUMANITARIAN EDUCATION»**

Proceedings of the ROUND TABLE

June 5th of 2020

Kyiv

Dragomanov University Publishing House

2020

The Editorial Board:

Nataliya Mozhova – Dr. of Philosophical Sciences, Professor

Ihor Nemchinov – Dr. of Philosophical Sciences, Professor

Tetiana Hlushko – Dr. of Philosophical Sciences, Docent

«Philosophy, Economy and Philosophy of Economy in the Development Prospect for Modern Humanitarian Education». Proceedings of the Round Table. *5th of June 2020*. Kyiv: Dragomanov University Publishing House, 2020. 72 p.

ISBN 978-966-931-229-7

© Authors
© National Pedagogical Dragomanov
University, 2020

ВСТУПНЕ СЛОВО

Круглий стіл «Філософія, економіка та філософія економіки у перспективі розвитку сучасної гуманітарної освіти» пропонується як *перспективна міжгалузєва платформа* для обговорення актуальних проблем сучасних філософсько-економічних досліджень з метою формування дієвих пропозицій щодо вдосконалення якості філософської та економічної освіти в Україні.

Власне, філософія економіки, хоч і є досить новим міжгалузєвим напрямом досліджень, тим не менш, вже має свою історію. Так, з середини ХХ століття ця проблематика розвивається у США та Європі, а з початку 2000-х років й в Україні. На сьогоднішній день створено наступні філософсько-економічні співтовариства: *International Economics and Philosophy Society* – з 1994 року у США; національна мережа у Польщі *Polska Sieć Filozofii Ekonomii* з 2014 та загальноєвропейська у Франції – *Philosophy-Economics Network*, яка активно працює з 2012 року. В Україні також з березня 2010 року розпочало роботу Українське філософсько-економічне наукове товариство, на базі якого проводяться Всеукраїнські філософсько-економічні читання.

Як бачимо, суто хронологічно, українці, як завжди, перші у Європі, однак за масштабом розвитку таких дослідницьких спільнот ми, на сьогоднішній день, суттєво відстаємо. Для того, щоб, хоча б частково, виправити цю ситуацію, *на кафедрі філософії НПУ Драгоманова* за ініціативи та підтримки завідувачки кафедри Н.Г. Мозгової у 2017 році було створено *Лабораторію філософсько-економічних досліджень*, у межах якої ми докладаємо максимум зусиль для опрацювання перспективних освітніх вимірів сучасних філософсько-економічних досліджень.

На наш погляд, вдосконалення саме філософсько-економічної складової освіти має сформувати більш сприятливі умови для підготовки фахівців, які не просто засвоюватимуть логіку викладу економічних теорій знакових авторів минувшини, а й враховуватимуть ту ідеологічну та філософську складову, на основі яких ці теорії розроблено та ті цілі, яким їх було свого часу підпорядковано.

Це, в свою чергу, дозволить їм більш ґрунтовно розуміти функції та міру застосовності цих теорій у конкретних соціально-історичних умовах. Такий підхід, на наш погляд, створить додаткові можливості для вивчення альтернативних концепцій і теорій, що орієнтовані на осмислення сутності економічних процесів, наприклад, робіт Г. Беккера, Т. Седлачека, Г. Мінськи та інших маловідомих на наших теренах авторів.

Саме тому філософські проблеми сучасної економічної науки та відповідні засади актуальної, на сьогоднішній день, освітньої практики виходять, на разі, на перший план. До того ж, нова хвиля економічної кризи створила умови для суттєвого перегляду як змістовної, так й ідеологічної складової економічної політики сучасних держав. З одного боку, таке різке зрушення в глобальній економічній політиці створює додаткові проблеми для країн, які все ще розвиваються, а з іншого – нові можливості для змін у національній економічній політиці.

Власне потреба трансформації національної економічної парадигми на ідеологічному та господарському рівнях цілком слушно сприяє постановці питання про практичні перспективи викладання такої навчальної дисципліни як «Філософія економіки» для економічних, неекономічних та філософських спеціальностей. Зокрема йдеться про обговорення нових перспективних освітніх програм, які дозволять враховувати альтернативні економічні ідеології, а не обмежувати соціальну практику лише неоліберальною доктриною. У процесі такої кропіткої критичної роботи варто враховувати й психологічні особливості суб'єктів національного господарювання, і, що не менш важливо, звернути суттєву увагу на трансформацію екологічних орієнтацій у економічному мисленні сучасної цивілізованої людини.

Оскільки ми спеціалізуємося на підготовці педагогічних кадрів, то зважаючи на цю специфіку, маємо аналізувати не тільки дослідницькі перспективи самі по собі, але, найголовнішим для нас є аналіз можливостей максимально якісного впровадження результатів таких досліджень у навчальні плани на філософських та економічних факультетах. Зокрема, ми вже маємо попередній досвід такої роботи

на своєму Факультеті, а саме читаємо вибірковий курс «Філософія бізнесу» для широкого загалу слухачів та маємо магістерську програму філософсько-економічного спрямування.

Однак, основний акцент щодо подальшого розвитку цієї проблематики варто, на наш погляд, зробити саме на освітніх програмах для економічних факультетів. Адже сучасний фахівець-економіст майже не вивчає філософської складової економічної теорії. Здебільшого, він знає змістовну специфіку найпоширеніших теорій і, разом з тим, майже не враховує їхніх похибок та недоліків. Тоді як саме така аналітика для фахівця XXI століття є надзвичайно важливою. Від здатності професійних економістів мислити масштабно, а не «вузькопрофільно», багато в чому буде залежати майбутнє наступних поколінь. Адже критично мислячий економіст з креативним підходом до вирішення проблемних ситуацій є, на наш розсуд, ключовим трендом вже найближчого майбутнього.

Отже, *мета запропонованого круглого столу* – сформувати міжгалузеву платформу для обговорення проблем одного із сегментів сучасної гуманітарної освіти, яка, в умовах глобальної турбулентності, проходить через складний етап змістовних та методичних трансформацій. Зрештою, будь-яка гуманітарна освіта з необхідністю включає в себе таку дисципліну як «Економічна теорія», а будь-яка професійна економічна освіта є, перш за все, гуманітарною і тому має усвідомлювати ті світоглядні засади та ідеологічні принципи, які формують теоретичний фундамент сучасної економічної науки.

Отже, у контексті роботи круглого столу, заплановано обговорення перспектив подальшого розвитку методології сучасних економічних досліджень, зокрема у руслі створення необхідних умов для економічного прогресу сучасного українського суспільства. Тому дискусія не має вичерпуватися найбільш впливовими економічними теоріями та відповідною їм ідеологічною доктриною, і, відповідно, передбачає й альтернативні погляди на розвиток ідеологічних аспектів економічної теорії, які є адекватними соціально-практичним потребам нашої країни. Саме у такому контексті ми розглядаємо проблеми становлення креативної економіки, в тому числі й у руслі пошуку ефективних, економічно виправданих,

засобів вирішення екологічної проблематики, а також перспектив активного залучення теоретичного осмислення відповідного досвіду в освітній процес для економічних та неекономічних спеціальностей. Відповідно, запропонований круглий стіл має на меті, перш за все, аналіз проблем, які є актуальними для вдосконалення освітнього простору сучасного українського суспільства.

Тетяна Глушко

доктор філософських наук, доцент,

професор кафедри філософії

НПУ імені М.П. Драгоманова

ГРОШІ ЯК «ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ЧИННИК»

Досвід роботи зі студентською молоддю, що навчається на стаціонарі, дає можливість відслідкувати зміни, які відбуваються всередині цієї соціальної групи. І якщо ще років зо три тому здебільшого працювали студенти старших курсів, то на разі контингент працюючих студентів значно помолодшав. Все частіше спостерігається така тенденція, що студенти перших курсів або активно займаються пошуком роботи, або вже працюють.

Варто звернути увагу на те, що більша частина студентства працює у галузях значно далеких, або таких, що лише частково перетинаються із напрямом їх майбутньої спеціалізації. Це свідчить про те, що студентство орієнтоване не тільки на заробляння грошей, але й намагається реалізувати себе в обраній сфері. Ми, по суті, стикаємось із феноменом турбулентної економічної соціалізації молоді. У зв'язку з цим явищем виникають відповідні запитання. Чим вмотивований сьогоднішній студент?.. Якими рушійними силами скеровані його дії?.. Які потреби та інтереси задовольняються молододою людиною у такій діяльності?..

Спілкуючись зі студентами, а мова йде про молодші курси, виявляємо, що для них на цьому життєвому етапі є важливим не стільки потрапляння у свою спеціальну сферу діяльності, скільки напрацювання досвіду спілкування, виявлення інтересів та потреб, випробування своїх духовних та фізичних сил, визначення та корегування власної ідентифікації, формування чи засвоєння соціальних ролей в нових умовах існування у соціумі. Таким чином, молода людина потрапляє в нові виміри соціального буття, змінюючись сама та впливаючи своїми змінами на суспільство.

Україна останнім часом знаходиться у безперервному потоці соціально-економічних змін, що призводить до руйнування / деформації / формування змін у

сприйнятті загальних цінностей. Торкаючись теми цінностей, ми не можемо обійти увагою цінності матеріальні, маючи на увазі, гроші, які дають можливість молоді жити автономно від батьківської опіки. І тут доречним буде звернутись до думки українських вчених Л.М. Карамушки та О.Г. Ходакевич, які вивчали проблему ставлення студентства до грошей.

Так, дослідниці зазначають, що «ставлення людини до грошей впливає на її самооцінку та спосіб життя, реалізацію власних економічних та професійних ролей, реагування на ті чи інші економічні та професійні ситуації, визначає як особисту перспективу життя молодих людей, так і динаміку розвитку суспільних відносин у майбутньому» [2, с. 6]. В той же час, авторки звертають увагу на низьку монетарну грамотність молоді, що негативно вплине на вміння розпоряджатися коштами та планувати своє далеке майбутнє, це з одного боку. А з іншого – ставлення до грошей є серйозною світоглядною проблемою, оскільки «сучасні гроші – не просто економічний інструмент, а провідний «цивілізаційний чинник», який невідворотно змінює й саму людину, і суспільство, створюючи своєрідну матрицю людських стосунків» [3, с. 6].

Для того, щоб відбувся прорив у розумінні сутності такого феномену як гроші у якості «цивілізаційного чинника», потрібно спрямувати свою увагу на вивчення та корегування тих факторів, що впливають на формування економічної свідомості. Потрібно вирішувати складні онтологічні та аксіологічні проблеми.

Відомо, що відправною соціалізаційною системою для людини є сім'я. Остання виступає багатофакторним мікросоціумом, який має як об'єктивні, так і суб'єктивні характеристики, є первинною ланкою, у межах якої формується економічна свідомість дитини. Йдеться про соціально-економічні (економічний статус сім'ї, умови та місця проживання родини, інтереси, яким вона віддає перевагу у вільний час), соціально-психологічні (ціннісні орієнтації та настанови батьків, їх економічні уявлення), соціально-демографічні (кількісний склад сім'ї) характеристики, екологічне середовище, елементи предметно-просторового середовища; а також береться до уваги оточуюче субкультурне середовище,

престижність району та ін. Саме у сім'ї формуються уявлення дітей про багатих та бідних людей, про економічну нерівність у суспільстві [1, с. 98].

Ми звертаємо увагу на той соціальний прошарок, який вже вийшов із дитячого віку, але ще не потрапив до когорти зрілого. На відміну від дитини, початкова економічна соціалізація якої формується під суцільним впливом сім'ї, у дорослої людини вона має вибірковий характер, оскільки формується під впливом соціально-економічних змін, які відбуваються у суспільстві. А, оскільки молодь знаходиться ще на етапі дорослішання й не втратила психологічної гнучкості, то у них швидше сформується нові психологічні підходи до осмислення ролі грошей у порівнянні із дорослими. Тому активне економічне просвітництво тут буде доречним. Наприклад, у межах філософських дисциплін, невеликими порціями, можна знайомити студентів із історією виникнення грошей, їх сутністю, зміною їх функціонального наповнення, сучасними формами грошей та іншими аспектами їх розвитку.

Таким чином, молоде покоління набуде не тільки знання про гроші, але й усвідомлення того, що останні є не тільки засобом задоволення нагальних потреб, а дають можливість забезпечувати духовні потреби, задовольняти духовні інтереси, тим самим формуючи вищий ціннісно-орієнтаційний рівень людини.

Література:

1. Дробышева Т.В. Факторы формирования экономических представлений у детей в условиях мегаполиса: различия в образах бедного и богатого человека // Т.В. Дробышева // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2014. № 4 (36). С. 98-109.
2. Карамушка Л.М., Ходакевич О.Г. Психологічні особливості ставлення студентської молоді до грошей / Л.М. Карамушка, О.Г. Ходакевич. Київ: КНЕУ, 2017. 200 с.
3. Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Матеріали V Міжнародних філософсько-економічних читань (28-29 травня 2012 р. Львів).

Львів: Університет банківської справи Національного банку України, 2012.
617 с.

Власенко Ф.П., Левченко Є.В., Товмаш Д.А.

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка (м. Київ)

ОРГАНІЗАЦІЙНА АНТРОПОЛОГІЯ В СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО УПРАВЛІНЦЯ

Сучасні динамічні умови розвитку світу, що обумовлені прискореними темпами глобалізації і входженням у нову фазу розвитку – постглобалізацію, з необхідністю вимагають впровадження нових методологій і технологій управління. Особливо це стосується трансформації сфери освіти й підготовки фахівців в області управлінської діяльності. Це обумовлено тим, що процеси управління пронизують усі сфери людської життєдіяльності. Більше того, саме завдяки управлінню й можлива організація співіснування людей, адже сучасне суспільство – це складна система, де кожен має свої потреби й інтереси, тому управління постає своєрідною методологічною основою, розбудовуючи шляхи узгодження індивідуальних дій у єдиному спрямуванні з метою розвитку всього співтовариства в цілому.

Досить тривалий час у науковій літературі відбувалось ототожнення таких понять, як «управління» та «менеджмент». У своїх дослідженнях автори неодноразово доводили некоректність такого підходу. На нашу думку, ці поняття розкривають різні стратегії управлінської діяльності. А саме, менеджмент – це методика, яка, перш за все, акцентує увагу на практиці управління, стандартизації підходів для вирішення конкретних задач, що описують частину реальності, не враховуючи циклу розвитку організації, за основу береться лише одна функція – керування, підготовка менеджера-професіонала, який здатен вирішувати поставленні перед ним управлінські задачі.

Теорія управління виступає методологічною основою, виявляючи закономірності розвитку управлінських процесів та охоплюючи як глобальний рівень розвитку організацій, так і локальний, на якому акцентується увага на особливостях розвитку культури, традицій, цінностей, національних орієнтирів тощо. Цей чинник є досить важливим у сучасній теорії управління, оскільки в організаціях співпрацюють різні люди, які мають відповідні культурні традиції, віросповідання, особливості національного характеру тощо.

Саме тому, на наше глибоке переконання, *організаційна антропология* має стати основою у підготовці сучасних управлінців, які будуть не тільки виконувати функцію керування, а, перш за все, бути частиною команди, яка здатна функціонувати як єдине ціле, одночасно враховуючи особливості кожного з членів колективу, а також специфіку цілого. *Організаційна антропология* – це галузь знань, що вивчає організаційні основи культури взаємодії між людьми в межах однієї організації, а також між представниками різних соціальних структур. За твердженням відомого сучасного соціолога С. Гантінгтона, культура сьогодні виступає критерієм, ідентифікатором, який вкорінений в саму сутність людини і з, одного боку, розрізняє, а з іншого – виступає чинником взаємодії між індивідами. Також необхідно зазначити, що проблеми розвитку і взаємодії культур є такими ж давніми як існування людства, але глобалізаційні процеси осучаснюють їх і виносять на новий рівень існування.

Якщо раніше антропологи описували особливості розвитку тієї чи іншої цивілізації, нації, то сьогодні на першому плані виступають моменти взаємодії і взаємопроникнення культур. Як справедливо зауважують Д. Браун та І. Крамер: «Сьогодні антропологічні концепції застосовуються до чого завгодно від маркетингу, дизайну до медицини і розваг. <...> Корпоративна антропология демонструє внутрішню утаємничену динаміку організації. Саме вона показує різницю між формальною організаційною структурою і неформальними авторитетами» [3, с. 16-17]. А саме вони дозволяють виявити моделі поведінки, особливості взаємовідносин між працівниками у структурі організації. На думку Н. Богатир: «Бізнес та медіа вбачають в антропологии дисципліну, яка володіє

інструментами для глибокого проникнення в культуру споживання, а антрополога – ідеального посередника, який здатен поєднати виробника і споживача, зробити їх взаємодію керованою» [2, с. 6]. Це лише один із аспектів корпоративної антропології. Антрополог виконує ще одну важливу функцію – він постає невід’ємною частиною корпоративного світу.

Саме антропологів з початком ХХІ століття залучають корпорації для «брендування» своєї продукції, замість створення фокус-груп. Дослідження антрополога підсилюються використанням новітніх технологій, зокрема таких як веб-камери, блоги, соціальні мережі тощо. Іншими словами, антропологія змінює бачення взаємодії виробник/споживач. Сьогодні компанії вже виробляють не лише продукт, а насамперед бренд, який постає невід’ємним елементом життя сучасної людини. Як наслідок, змінюється й функція споживача, він розглядається як культурний та соціальний актор. Акцентуючи увагу на отриманні знань про ці процеси, ми не тільки описуємо особливості таких відносин, а й здатні продукувати нові рішення для стратегії подальшого розвитку організації. Особливо це важливо в кризових ситуаціях та в перехідні періоди у розвитку організацій.

Наприклад, із здобуттям незалежності Україною у 1991 році, варто було одразу відмовитись від побудови організації управління з планової економіки на стратегію національної розбудови. Також останнім часом досить модною тенденцією у сфері державного управління було запрошення іноземців працювати в уряді, але вони виявилися теж не ефективними. На думку фахівця в області міжнародної економіки І. Гарбарука, варто запрошувати працювати в уряд людей, які не тільки за походженням є українцями, або на швидкоруч отримують громадянство, а які постійно проживають в контексті цієї культури, традицій, котрі знають «з середини» як будувати відносини і які варто реалізовувати стратегічні цілі.

На думку сучасного дослідника І.Адізеса, особливу увагу варто приділяти циклам розвитку організацій, оскільки управлінцям весь час потрібно змінювати методи та підходи до управління. Для ефективного розвитку організацій необхідно виконувати чотири основних функції: перша – продуктивність (визначення

ціннісного аспекту існування компанії, тобто виробництво результатів); друга – адміністрування (це здатність керівництва компанії віднайти ефективні моделі управління); третя – підприємливість (із змін складається все наше життя, майстерністю керівника є здатність управляти цими змінами, враховуючи таку тріаду – зміни – проблема/можливість – рішення, що, в свою чергу, знову обомовлює зміни); четверта – інтеграція (передбачає формування у керівника таких здатностей, як спроможність об'єднувати елементи у єдине ціле, для забезпечення життєдіяльності й ефективності організації) [див. 1].

Отже, на наше переконання, менеджмент являє собою методику з чітко поставленими цілями й стандартизованими методами управління, що не враховують прискорених динамічних змін. Сучасна теорія управління, яка підсилена організаційною антропологією, на чільне місце ставить завдання, що реалізує можливість створення взаємодоповнюючої команди, враховуючи особливості кожного члена команди, його культурні, релігійні, ментальні цінності, а також сферу діяльності організації та межі її існування як на локальному, так і на глобальному рівнях розвитку.

Література:

1. Адізес І. Управління змінами – для досягнення найліпшого результату в бізнесі й повсякденному житті / І.Адезес. [пер. з англ.Т.Семігіна]. – К. ВООКСНЕФ, 2018. 640 с.
2. Богатырь Н.В. Антропология организаций и сетевых сообществ: история и современность / Н.В. Богатырь // Этнографическое обозрение, 2012. № 3. С. 4-12.
3. Браун Д., Крамер И. Корпоративное племя. Чему антрополог может научить топ-менеджера / Д.Браун, И.Крамер. М.: Альпина Паблишер, 2018. 246 с.

Глушко Т.П.

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова (м. Київ)

ORCID: 0000-0002-8759-7975

«АНАЛІТИКА ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ» ЯК ФІЛОСОФСЬКА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Найкращий спосіб передбачити майбутнє – це створити його

Авраам Лінкольн

Ідея запровадження нової освітньо-професійної програми філософсько-економічного спрямування для освітнього рівня «Магістр» на базі Факультету філософії та суспільствознавства виникла кілька років тому й стала для нас поштовхом до пошуку відповідної назви та змістовного наповнення навчального плану. Адже актуальність та доцільність такої програми не викликала сумніву, по-перше, зважаючи на кризу економічної картини світу, що розпочалась у 2008 році й триває досі. По-друге, ми зважали, що саме філософія формує ті навички й компетенції, запит на які все частіше робить сучасний бізнес, відбираючи своїх майбутніх працівників.

Власне, сьогодні для успішної самореалізації недостатньо просто щось знати, оскільки знання дуже швидко оновлюються й застарівають, і економічні знання не є виключенням. Тому ми відштовхувались від того, що фахівець у галузі філософської аналітики економічних процесів повинен вміти постійно шукати нові знання й навіть самостійно їх створювати у перманентно мінливих умовах сучасного світу. Особливо це актуально у кризових ситуаціях, які сьогодні вже фактично стали нашим повсякденням, а «сова Мінерви», що, як відомо, є символом філософії, дійсно вилітає опівночі [парафраз відомого вислову Г. Гегеля], тобто саме у скрутні часи вона найбільш затребувана.

Відповідно, філософсько-економічна складова в освіті якраз і має стати такою «совою» в умовах економічних криз, адже вона повинна сформулювати умови для

підготовки таких фахівців, які будуть найбільш пристосованими до скрутних, кризових періодів в економічному житті суспільства та найшвидше знаходитимуть нові орієнтири, задаватимуть нові тенденції соціально-економічного поступу. Власне, філософи – це люди, які здатні створювати нову реальність з глибокими смисловими потенціалами, які, зокрема розуміють, що «не існує остаточного рішення, яке розв'язало б проблеми організації економічного життя» [3, с. 11] і, тому, такі рішення необхідно перманентно вдосконалювати та шукати їм більш якісні альтернативи.

Саме у такому теоретичному руслі ми можемо розраховувати на становлення самодостатньої української «економічної нації» [див. 1] та на забезпечення потенціалів її розвитку у тривалій перспективі. А для цього варто, перш за все, стратегічно обґрунтувати необхідні нам економічні реформи, у розробці яких ми будемо виходити із *своїх національних економічних потреб, інтересів та пріоритетних можливостей*. Такий вектор, на наше глибоке переконання, спрямує поступ країни у напрямі становлення й розвитку економічно ефективного суспільства, яке буде орієнтуватися, за висловом Е. Райнерта, на вивчення стратегії й тактики тих, хто створював економічні системи сучасних процвітаючих країн, а не на риторичні декларації їхніх «забудькуватих» послідовників [див. 4].

Інші важливі чинники, які не меншою мірою спонукали нас до акумуляції результатів філософського осмислення економічної реальності цілою плеядою філософів – від Аристотеля до К. Маркса й від Ж. Бодрійяра до Ф. Джеймісона – та їхнього впровадження в освітню практику у межах такої програми полягають у наступному: по-перше, це досить тривала криза капіталізму, про який досить влучно висловились Х. Фріланд, наголосивши, що у сучасних умовах єдине, на чому ще тримається сучасний капіталістичний уклад, це те, що більшість світу у нього просто вірить [6, с. 11], тобто ця світоглядна система тримається сьогодні виключно на вірі, як, наприклад, релігія; і, по-друге, це *криза супровідної капіталізові неоліберальної економічної доктрини* з характерним їй атрибутом консумеризму та інші кризові аспекти домінуючої у глобальних масштабах економічної ідеології.

У результаті освітня програма отримала назву «Аналітика економічних процесів» і увібрала в себе чотири базові філософсько-економічні дисципліни. Її ключовими змістовними аспектами стали: базовий загальний курс з філософії економіки; вивчення філософських проблем національних господарських систем і характерних їм процесів; аналіз філософських засад бізнес-процесів; а також вивчення філософських основ фінансових та управлінських процесів у сучасній економіці [див. 2]. У такий спосіб, ми сформували цілком структурований теоретичний каркас для реалізації цієї магістерської програми та на сьогодні вже можемо говорити про перший досвід її реалізації, оскільки цього навчального року успішно отримали дипломи перші випускники за цим напрямом.

На наш погляд, деякі елементи цієї програми могли б бути залучені до викладання основних дисциплін на економічних факультетах, адже, як відзначив сучасний чеський філософ Т. Седлачек, в умовах ХХІ століття «економістам варто було б переглянути методи викладання економіки» [5, С. 480]. Зокрема дослідник також пропонує досить влучне бачення суті економічної науки, коли наголошує, що «хорошим економістом може стати хороший математик чи чудовий філософ» [5, С. 476].

Отже, подальша розробка, вдосконалення та наповнення даної освітньої програми додатковими матеріалами, що напрацьовуються у межах роботи Лабораторії філософсько-економічних досліджень на базі кафедри філософії, дозволить нам, на наш погляд, досягти наступних цілей: сформувати додатковий потенціал для розвитку філософсько-економічних досліджень в Україні та вивести на ринок праці фахівців, які мислитимуть стратегічно й матимуть навички аналізу економічних теорій не тільки у вимірі їх змістовного навантаження, а й на рівні врахування «вбудованих» у них ідеологічних доктрин та масштабно осмислювати їхній функціональний і соціально-практичний потенціал у конкретних історичних та соціально-політичних умовах з урахуванням максимального зиску для українського громадянського суспільства.

Література:

1. Глушко Т.П. Економічна теорія нації: соціально-філософський контекст. Монографія. К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 299 с.
2. Глушко Т.П. Навчально-методичні матеріали з освітньо-професійної програми «Аналітика економічних процесів» галузі знань 03 – Гуманітарні науки, спеціальності 033 – Філософія, освітнього ступеня Магістр. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 76 с.
3. Рей Р. Я ж вам казав! Сучасна економіка за Гайманом Мінськи / пер. з англ. О. Вальчишен, В. Кальонова, О. Сосновська. К.: Наш формат, 2018. 288 с.
4. Райнерт Э. Почему богатые страны стали богатыми и почему бедные страны остаются бедными. М.: Издат. дом НИУ ВШЭ, 2017. 384с.
5. Седлачек Т. Економіка добра і зла. Слідами людських пошуків: від Гільгамеша до фінансової кризи / Томаш Седлачек; пер. з чеської Т. Окопної. Л.; Вид-во Старого Лева, 2017. 520 с.
6. Фріланд Х. Плутократи. Епоха нових багатих і занепад старої системи / пер. з англ. М. Климчука. К.: Наш формат, 2017. 328 с.

Гончаренко К.С.

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова (м. Київ)

ORCID: 0000-0003-1162-9464

КРИЗА СУЧАСНОГО УРБАНІСТИЧНОГО КАПІТАЛІЗМУ

«Переможець отримує все»! Саме цим постулатом ми можемо охарактеризувати нову епоху урбаністичного капіталізму: епоху змін, в яких супергероями виступають міста. У дослідженні Річарда Флорида «Криза урбанізму: чому міста роблять нас нещасними», новий тип урбанізму, або «winner-take-all urbanism»: це насамперед нова економічна теорія, яка виникає за рахунок протистояння переможців і переможених та формування нового типу нерівності, але нерівності не з-поміж людей, а з-поміж міст.

Якщо ми поглянемо на дослідження явища урбанізму, які існують на сьогоднішній день, то дійсно можемо погодитися з тим, що урбанізація це невід'ємне явище життя сучасної людини, яке в собі несе парадоксальну силу. З одного боку, урбанізація начебто виступає однією з рушійних сил, яка веде до зростання економіки, а з іншого, урбанізм забезпечує низку криз, які неunikно слідує за ним. І за всіх цих умов, єдиним джерелом вирішення всіх проблем/криз виступає сам таки урбанізм. Щодо цього, то зокрема Р. Флорида говорить про те, що всі ті парадоксальні зміни та трансформації, які відбуваються у сфері урбаністики є прикладом кризи урбаністичного капіталізму з яким ми маємо справу на сьогоднішній день, за умови що: «сучасний капіталізм слід називати урбанізованим капіталізмом знання (urbanized knowledge capitalism), а не капіталізмом на основі знань (knowledge economy)» [2, с.9].

Щодо урбаністичного капіталізму, то наприклад, Шерон Зукін характеризує його через концепт «оголених міст» [див. 1]. Специфіка «оголеного міста» полягає у трансформації міського життя під тиском великого капіталу, що робить всі великі міста схожими одне на одне і витісняє з них способи життя, який не вписуються в

ринок. Фактично, криза проявляється в тому, що «виживають» лише ті, хто здатні втриматися під тиском капіталу.

Урбаністичний капіталізм, або так звана «криза міст» має свої специфічні ознаки та особливості. Так, Р. Флорида виводить п'ять основних аспектів: економічний розрив, або боротьба між містами переможцями та переможеними (переможці отримують ресурси, силу, інвестиції, технології, а переможені залишаються знекровленими та обезсиленими, занепадаючими), криза успіху, посилення нерівності, криза передмість та криза міст, які знаходяться у процесі розвитку. Для того аби вийти з кризи існує низка антикризових операцій, які здатні вивести урбанізм на новий рівень. Варто зазначити, що за Р. Флоридою антикризова програма прихована у людському факторі на відміну від підходу, який існує, наприклад, у Чарльза Лендрі.

В концепції Чарльза Лендрі акценти зміщуються на місцеві ресурси, тому економіка розвивається завдяки кумулятивному ефекту – «місцеві жителі тиражують нові види бізнесу, створюючи позитивні екстерналії». Наприклад, завдяки розвитку туристичної інфраструктури – приватних музеїв, кафе й готелів. Ч. Лендрі є прибічником тієї думки, що економічне зростання в умовах урбанізму можливе за рахунок посилення слабких місць [4]. Це виражається, зокрема в тому, що недоліки міста перетворюються в основні чинники розвитку індустрії (наприклад, туристичної). В той же час, для Р. Флориди є важливим не саме середовище, а насамперед створення креативного класу, який вже потім буде формувати креативне середовище. Таким чином, за зростанням економіки стоять люди, які здатні створити прецедент економічного зростання: якщо в теорії Ч. Лендрі топовими є «креативні міста», то у Р. Флориди на перший план виходить «креативний клас».

Людський фактор для Р. Флориди виступає на перше місце, адже на його думку, фактично саму кризу міст (посилення нерівності) формує здебільшого сама людина. Це ми можемо побачити зокрема на прикладі такого явища, як джентрифікація. «...джентрифікації – проблема не тільки економічна, а й емоційна. І приїжджі відчувають себе винними за те, що змінюють вигляд місця, і люди, які,

не видавлюються цією джентрифікацією, м'яко кажучи, вкрай незадоволені тим, що чужинці змінюють їхній район, в якому вони жили все життя, і який вони так люблять» [2, с. 68].

Свого часу Рут Гласс [див. 5] унаочнила цей процес завдяки аналізу життя постпромислових районів Лондону з яких більш заможні почали витісняти бідноту. Весь цей процес носив позитивне забарвлення в сенсі покращення та змін, але мав і свою зворотну сторону: вулиці, квартали, райони ставали чистішими, безпечнішими і привабливішими, але втрачали свою автентичність і переставали бути доступними для їх корінних мешканців. Для Р. Флориди джентрифікація постає новим типом класової географії. Він вважає це явище необхідним, оскільки воно здатне позбавити міста від хронічної концентрації бідності за рахунок залучення креативного класу, здатного перетворити та змінити міський простір. Адже, на сьогоднішній день, нерівність формує прірву між багатими та бідними, що не приносить користі містам, не впливає на зростання економіки міст, а навпаки гальмує ці процеси.

Попри джентрифікації, ще одне явище, яке вказує на те, що людський фактор впливає на кризу урбаністичного капіталізму, це таке явище як «patchwork metropolis». Так званий «клаптевий метрополіс», це явище, яке ілюструє розрив та нерівність в межах самого міста. «Клаптевий метрополіс формується в результаті кластеризації розвинутого креативного класу. Ця нова класова географія завдає великої шкоди економічній і соціальній структурі.

Благополучні групи колонізують (захоплюють) кращі райони, отримуючи більше економічних можливостей, доступ до кращих шкіл та бібліотек, більш якісних послуг і зручностей, адже все це підвищує шанси їх дітей зайняти більш вигідне становище у соціальній ієрархії. Менш забезпеченим людям залишаються райони з більш високим рівнем злочинності і слабшими школами, перспективи цих людей на майбутнє сумнівніші. Простіше кажучи, «багаті живуть там, де хочуть, а бідні – там, де можуть» [2, с. 177].

Для Річарда Флориди та його концепції подолання урбаністичного капіталізму видається прийнятним та можливим. Насамперед, він вбачає можливості усунення

нерівностних розривів за рахунок перерозподілу ресурсів, інвестування в бідні райони. Такий підхід, для іншої частини урбаністів видається «зомбі-маніфестом», адже так звана «міська тканина» розвивається за власними принципами та вийшла з-під контролю.

Девід Харві, який свого часу показав як капіталізм видозмінюється та рухається в напрямку урбанізації, звернув увагу та не, що капіталізм сам шукає нові шляхи для відтворення себе. Капітал виробляє нову реальність заперечуючи та відкидаючи свої попередні стани. Починаючи з 80-х років минулого століття капіталізм проростає в «міську тканину», а згодом трансформується в урбаністичний капіталізм. Як вважав Д. Харві, альтернативи чи виходу з цього стану не існує допоки сам капіталізм не змінить вектор свого руху.

Ніл Бреннер, посилаючись на дослідження Д. Харві зазначає, що саме неоліберальне місто породжує всі ті форми нерівності, які сприяють капіталізму і фактично перетворює міську тканину на місце виживання виробників, але далеко не містян, тому вони завжди залишаються витісненими. На сьогоднішній день ситуація не лише не змінилася, але й ускладнилася. Сформований урбаністичний метанаратив, що дає теоретичний апарат для формування нібито різних практик «руйнування» внутрішньоміських стін, фланерство, «ситуаціоністській дрейф», міські тактики – все це знаряддя критичного арсеналу, покликані «розгойдати» ситуацію, здійснити «право на місто», а відповідно помножити міський простір. Відповідно, всі найменші натяки на руйнування розривів, подолання нерівності – все це є лише засобами посилення урбаністичного капіталізму, а поряд з цим створення додаткових розломів та конфліктів.

Література:

1. Зукин Ш. Обнаженный город. Смерть и жизнь аутентичных городских пространств. М.: Изд-во Института Гайдара, 2019. 360 с.
2. Флорида Р. Новый кризис городов: Джентрификация, дорогая недвижимость, растущее неравенство и что нам с этим делать. Пер. с англ. М.: Издательская группа «Точка», 2018. 360 с.

3. Florida R. Who's Your City?: How the Creative Economy is Making Where to Live the Most Important Decision of Your Life. New York, Basic Books, 2009. 374 p.
4. Landry C. The Creative City: Toolkit for Urban Innovators. – London, Earthscan, 2000. 300 p.
5. Johnson-Schlee S. What would Ruth Glass do? Aspects of change as a critique of urban epistemologies. London: City, 2019. № 23 (1). P. 97-106.
6. Neil Brenner. Is tactical urbanism an alternative to neoliberal urbanism? // Neil Brenner, Critique of Urbanization. Basel: Bauwelt Fundamente Series, Birkhäuser Verlag, 2016. P. 128-146.

Ілляхова М.В.

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України (м. Київ)

ЗНАЧЕННЯ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ У БЕЗПЕРЕРВНОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

Інноваційні напрями розвитку суспільства знань потребують від сучасного фахівця широкого спектра компетенцій і можливостей його безперервного професійного розвитку. Адже, орієнтація на інновації визначає діяльність не лише високотехнологічних і наукових галузей, а й системи освіти, рівень якої поряд з інноваційною економікою країни є показником її конкурентоздатності на світовому ринку. Виробничими ресурсами розвитку інноваційного суспільства стають інтелект новаторів і вчених, які стимулюють креативне і творче продукування знань. Відтак, джерелом професійного розвитку фахівця є не стільки його власні здібності, скільки креативна практика та інноваційна діяльність, цінності міжкультурної взаємодії та співробітництва, можливості професійної мобільності та необхідність оволодіння варіативними професійними ролями.

У документі ЮНЕСКО з реалізації «Програми дій у сфері культури миру і ненасильства» зазначено, що у структурі міжкультурної взаємодії особливе місце має займати креативність, як ключовий ресурс людства «... наша здатність до креативності розширює і підсилює наші можливості адаптації до різних екосистемам і дозволяє нам знайти найбільш успішні способи «жити разом» [1, с. 5]. Оскільки міжкультурний обмін «породжує іскри креативності», зокрема креативність стає джерелом культурного розмаїття, разом з багатоманітними способами, за допомогою яких культури, групи і країни презентують себе. Тим самим відкриваються нові форми діалогу, змінюється бачення, утворюються нові зв'язки між людьми, країнами і поколіннями по всьому світу. Інакше, творчість, креативність – це постійний процес, який підтримує, підсилює і регенерує культурне розмаїття у часі і просторі ... » [1, с. 18]

Дискурс міжкультурної комунікації уможлиблюється завдяки креативним практикам і формуванню креативного простору міжкультурної взаємодії. Відповідно, найбільш дієвими стратегіями кореляції формальної, неформальної, інформальної освіти є ефективна вертикальна і горизонтальна освітня комунікація, розвиток інноваційно-креативних технологій і прийомів щодо забезпечення якості освіти, збагачення освітньої діяльності авторськими програмами. Для цього необхідна активна діяльність ініціативних, креативних науково-педагогічних працівників, які орієнтовані не на репродукцію, а на новаторство. У неформальній та інформальній безперервній освіті активізація новаторської діяльності науковців і педагогів можлива у створенні або долученні до простору креативних платформ. Цей креативний простір актуалізуються в межах проектного дискурсу, з метою продукування у ньому соціокультурних і освітніх подій, що відповідають критеріям креативності. У проектній діяльності на креативних платформах формують елементи креативних практик, які можуть стати повноцінною умовою забезпечення неформального та інформального безперервного професійного розвитку науково-педагогічного працівника. Креативні практики, в яких формується колективний досвід утворення смислів, інтегрують: освітні практики і культуротворчу діяльність в контексті міжкультурного полілогу; практики

соціальної і професійної мобільності, обміну досвідом; формальний, неформальний та інформальний безперервний розвиток науковців і педагогів в різних варіантах і комбінаціях; різноманітність відкритих креативних платформ і масових онлайн курсів; проведення аналітичної та дослідницької діяльності у сфері культури, освіти і креативних індустрій.

Відтак, безперервний професійний розвиток науково-педагогічного працівника має охоплювати і участь у креативних індустріях, як ключового компонента у виробництві інновацій. Креативні індустрії – це продукування і впровадження креативних ідей, інноваційних тенденцій, сучасних соціокультурних трендів до креативного сектору економіки. Ключовими напрямками функціонування креативних індустрій є: сприяння розвитку національної культури; забезпечення сприятливих умов для активізації інтелектуального та духовного потенціалу особистості і суспільства; залучення громадян до національного культурного фонду; підтримка культурної багатоманітності та інтеграція вітчизняного наукового і мистецького досвіду до світового культурного простору; нарощення економічного, соціального, освітнього і духовного потенціалу суспільства; когерентне поєднання науки, мистецтва, креативності та інновацій; усунення кордонів між країнами. Це відбувається завдяки: міжнародній співпраці з використанням е-технологій; відкритому доступу до інформаційних каналів; створенню сучасних унікальних ідей; соціокультурній та етнічній різноманітності; розвитку аксіологічного потенціалу особистості та її творчості, креативності, моральності, толерантності, неупередженості, оптимізму, відкритості, комунікабельності.

Задля ефективної участі науково-педагогічних працівників у креативних індустріях, необхідне поєднання ключових напрямів освітньої діяльності, зокрема: діяльність професійних мереж та асоціацій; зміцнення організаційного потенціалу, що можливо забезпечити шляхом налагодження системи безперервної освіти; упровадження бізнес-інкубаторів; створення креативних освітніх кластерів; інтернаціоналізація інноваційних індустрій і науково-дослідних проектів.

Україна вже зробила перші кроки у розвитку креативних індустрій, про що свідчить участь у програмі Європейського Союзу «Креативна Європа», що дозволяє українським культурним і освітнім інституціям долучатися до європейських професійних мереж, знаходити партнерів та реалізовувати різноманітні спільні міжнародні проекти. Розроблено доктрину збалансованого розвитку «Україна-2030», в якій зазначено, що розвиток креативної економіки є одним із драйверів економічного розвитку країни [4]. Визначальним фактором і каталізатором економічного зростання національної економіки може бути тільки людський капітал, а тому пріоритетною є нова соціально-орієнтована модель розвитку, вищою цінністю в якій є людина, а головною рушійною силою – її креативний потенціал. Також ухвалено законопроект «Про культуру», в якому додано поняття «креативні індустрії» – це перелік видів економічної діяльності, що мають потенціал до створення доданої вартості та робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а їх продукти та послуги є наслідком індивідуальної творчості, навичок і таланту [3].

Сьогодні в Україні поступово формується кластер креативних індустрій, що поєднують індивідуальну творчість, колективну креативну діяльність, професіоналізм науковців і талант митців. Це має потенціал у формуванні соціального добробуту завдяки генеруванню креативних ідей та економічній реалізації об'єктів інтелектуальної власності. У перспективі цей процес має забезпечити когерентна, цілеспрямована, диференційована система формальної, неформальної та інформальної освіти. Післядипломна освіта, як частина континууму безперервної освіти, має впроваджувати актуальні види економічної діяльності відповідно до статистичної класифікації, прийнятої на основі Європейського Парламенту та Ради ЄС, які відносяться до креативних індустрій, а саме: видавництво мультимедійних посібників, підручників; виробництво освітніх відеофільмів і телевізійних програм; розробка і трансляція освітніх заходів; створення віртуального освітнього простору з метою он-лайн консультацій, он-лайн коучингу; наукові дослідження і розробки у трансдисциплінарній сфері;

маркетингові дослідження у сфері освіти; проведення майстер-класів, освітніх фестивалів, виставок, форумів.

З огляду на це когерентна система формальної, неформальної та інформальної післядипломної освіти має забезпечити психолого-педагогічний, андрагогічний, інформаційно-комунікативний та інноваційно-креативний супровід безперервного професійного розвитку науково-педагогічного працівника. Передусім, це оволодіння методологією постійної та ефективної гармонізації професійної і особистісно-орієнтованої життєтворчості не лише у стійких, а й у мінливих умовах соціально-економічної взаємодії. Це реалізується у набутті фахівцем вміння бачити варіанти, забезпечувати їхнє різноманіття, створювати умови для виникнення нових та зберігати єдність елементів у їхньому співвідношенні.

Виникнення інновацій можливе лише там, де для цього існують багатовимірні можливості й високий ступінь свободи вибору. Саме надмірне різноманіття створює спектр можливих напрямків розвитку, надає матеріал для відбору найбільш оптимальних тенденцій безперервного професійного розвитку науково-педагогічного працівника. Креативна діяльність передбачає вміння визначати «професійний тренд», контролювати трансфер домінант власної професійної діяльності в умовах різних впливів середовища, здатність визначити потрібний напрям процесам подальшої актуалізації подій, бачити можливості життєво-професійної системи, а також ефективно формувати бажане майбутнє.

Отже, ефективне створення і реалізація креативних практик у безперервному професійному розвитку науково-педагогічних працівників може зупинити ізоляцію і стагнацію у сфері наукових досліджень, реалізувати якісну підготовку і перепідготовку дослідників, упроваджувати економічно ефективні розробки у галузі фундаментальних і прикладних наук, подолати прірву між науковими дослідженнями та упровадженням їхніх результатів, стимулювати розробку та реалізацію інноваційних проектів у сфері культури і освіти, інтегрувати вітчизняну безперервну освіту і науку до освітнього й дослідного європейського простору. Для цього необхідно сприяти утворенню когерентної системи формального, неформального, інформального безперервного розвитку фахівця у вертикальних і

горизонтальних мережевих варіантах; реалізовувати принципи конкурентоздатного освітнього віртуального середовища; розробляти і впроваджувати індивідуально-освітні траєкторії професійного розвитку і саморозвитку науково-педагогічних працівників; створювати і реалізовувати диференційовані, багатоваріантні, диверсифіковані за профілем програми, моделі, форми безперервного супроводу фахівця з урахуванням його фахових і соціально-економічних запитів, індивідуальних потреб та актуалізації розвитку креативних індустрій.

Література:

1. Intercultural Competences. Conceptual and Operational Framework. Paris: UNESCO Publ.; 2013.
2. Доповідь з питань креативної економіки. Розширення можливостей локального розвитку, 2013. – Спец. видання *Creative economy report widening local development pathways 2013 special edition*. URL: http://ssc.undp.org/content/ssc/news/events/widening_local_development_pathways.html
3. Україна–2030: Доктрина збалансованого розвитку; [науковий редактор О. Жилінська]. Видання друге. Львів: Кальварія, 2017. 164 с.

Калита Т.В.

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова (м. Київ)

ORCID: 0000-0003-4723-0236

КРЕАТИВНА ЕКОНОМІКА: МІЖ РИНКОМ І МИСТЕЦТВОМ

Ідентифікація статусу креативної економіки у системі суспільних відносин є однією з найбільш актуальних тем сьогодення. Що таке креативна економіка?.. Чи є «креативна економіка» економікою у сфері культури, чи це є спроба зробити економіку творчою за спрямуванням, чи вузько орієнтована система, яка відповідає за купівлю-продаж продуктів арт-сфери (арт-продуктів/послуг), чи загальна система, яка займається виробництвом, просуванням й реалізацією будь-якої продукції, за основами маркетингу, що носить креативний характер (уподібнений до естетики)?.. Якщо ці значення перетинаються, або доповнюють один одного – маємо символічний обмін («машину бажань»), у межах якого циркулюють концепти, бренди і образи, з іншого боку, вони можуть виключати один одного.

З розгляду креативної економіки, як соціально-культурологічної категорії, виникає потреба в охарактеризуванні особливостей наповнення її змісту. По-перше, чи розглядається виробництво продукту/послуги виключно у якості мети, коли той, хто вкладає кошти (продюсер, інвестор, антрепренер) у креативний клас (продукт), турбується лише про отримання прибутку. Що є межею у складових реалізації продукту/послуги сфери культури, коли стоїть вибір між якістю послуги/товару й очікуваним прибутком, коли, як приклад, інвесторів цікавить дохідна складова, що зорієнтовує на просування арт-продукту серед масової публіки, а це призводить як до зниження естетичної якості продукту, залежності від ринку, так і до втрати автентичності.

Чи зацікавлений (ціннісно) інвестор у збереженні автентичності творчої особистості? І чи готовий він задля цього на зменшення прибутку? Чи він орієнтований на поєднання пріоритетів прибутку (ринку) і пріоритетів

автентичності (творчості)? Або ще один варіант: відмова від частини швидкого прибутку заради контенту (образу, ідеї) або майбутнього прибутку незалежно від рівня творчості.

В той же час креативна економіка може розвиватися лише в умовах абсолютно вільного ринку, що намагається здійснити апропріацію (термін Н. Буріо) творчої продукції, «присвоєння» культури як площини прибутку.

Глобальне фокусування напрямку розмежування: чи є ця креативна складова економіки частиною соціо-культурного напрямку, чи є виключно економічною характеристикою? Якщо креативна економіка є складовою «чистої» економіки, тоді йде мова лише про прибуток. Що ж формує креативну економіку як складову соціально-культурної сфери?.. Мета креативної економіки характеризується просування символів, які втілюють автентичність буття творчості (онтологічність). Як наслідок виникає питання наскільки креативна економіка є симулятивним явищем чи буттєвим.

Спробуємо сконцентрувати увагу на роз'ясненні цього питання за допомогою аналізу, яка модель ринку притаманна для креативної економіки, і що відбувається з попитом та пропозицією на товари та послуги. Для цього розглянемо характерні риси основних моделей ринку з позиції креативної економіки:

✓ за кількістю фірм: враховуючи, що креативній економіці притаманний відхід від масового виробництва, буде наявна їх велика кількість;

✓ за наявністю бар'єрів на вхід/вихід: відсутні, кожен має можливість вираження своєї креативності;

✓ за рівнем доступу до інформації: інформація не обмежена, але її занадто багато, що унеможлиблює ефективну роботу з нею;

✓ за однорідністю продукції: скоріш не однорідна, що також пов'язано з відходом від масового ринку.

Отже, для креативної економіки притаманним є *монополістична конкуренція*, коли виробники мають суттєвий вплив на ринку. І характерною буде, переважно, нецінова конкуренція, коли саме момент творчості відіграє ключову роль, що вкрай незначно може впливати на загальний рівень цін товарів/послуг.

Нецінова конкуренція важлива тому, що на символічному рівні контент (зміст продукту/послуги) важливіший за миттєвий прибуток. Продаються ідеї, а не товари. І не будь-які ідеї, а ті, які визначає ринок. Ідея може дати далекосяжний наслідок із зміцнення влади ринку без миттєвої вигоди.

За рахунок того, що на ринку існує конкуренція, в разі підвищення ціни на продукцію однієї фірми, споживачі будуть звертатися до іншої. Оптимальний обсяг виробництва кожної фірми визначається аналогічно випадку чистої монополії. З точки зору суспільства це неефективно, тому що частина ресурсів не використовується. У той же час наявність надлишкових потужностей створює умови для диференціювання. Частина ресурсів не використовується, а частина складає надлишок, що призводить до зросту поляризації.

Монополістичний конкурент не старається мінімізувати витрати, і в зв'язку з тим, що крива середніх витрат позначає певну технологію, це говорить про те, що фірма недовикористає наявні обладнання, тобто у неї є надлишкові потужності. Як наслідок, споживачі мають можливість купувати різноманітні блага відповідно до свого смаку, тому суспільству необхідно співставляти задоволення від різноманітності з платою, що полягає в менш ефективному використанні ресурсів. Як свідчить досвід, найчастіше суспільство схвалює існування монополістичної конкуренції.

У довгостроковому періоді це може призвести до потреби втручання держави у ринкові процеси, це пов'язано зі специфікою можливої відсутності законодавчих бар'єрів для виробників товарів/послуг. У такому випадку конкуренти матимуть можливість дублювати саме ті ідеї, ініціативи та напрямки, які є найбільш вдалими і збільшують їх прибуток.

Ціна ринкової рівноваги для креативної економіки – ринкова саморегуляція, система державного регулювання можлива на довгострокові періоди задля створення рівноправних умов, аби уникнути можливого розвитку монополії. Крім того, з позиції держави можливе встановлення фіксованих цін або обмежень, але це є характерним для товарів певного соціального вжитку, і не є показовим для креативного сектору. Хоча, це якраз є потребою для креативного сектору, тому що

держава має фінансувати ті його ніші, що не користуються популярністю на ринку, як то наприклад, високе мистецтво, інтелектуальні течії, фундаментальну науку, гуманітарні традиції. Тут треба вказувати, що можливий варіант встановлення нижньої межі цін на послуги/товари, що може призвести до непогодження інтересів мистецьких закладів приватної та державної власності.

Отже, виходячи з цих позицій, визначаємо, що є необхідність розмежування ринку, вільного ринку та креативного ринку як частин вільного індивідуального ринку й можливі механізми регулювання на рівні співпраці бюджетних і приватних арт-проектів. Фактично це є розмежування самої креативної економіки, як феномену ринку, та її теорії (подекуди для їх позначення вживають один і той же термін) у якості міждисциплінарного проекту, що рефлектує та певною мірою обслуговує інтереси цього ринку.

Література:

1. Toffler A. Global Gladiators Challenge the Power of Nations // *New Perspectives Quarterly*, 2000. № 17. P. 26-27.
2. Буррио Н. Реляционная эстетика. Постпродукция. М.: Ад Маргинем Пресс, Музей «Гараж». 2016.
3. Калита Т.В., Заряжко Т.В. Креативна економіка у контексті теорій постіндустріального суспільства: культурологічний підхід. Гілея: науковий вісник. К. : «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 146 (№ 7). Ч. 2. Філософські науки. С. 69-72.
4. Флорида Р. Креативный класс: люди, которые меняют будущее. М.: Издательский дом «Классика-XXI», 420 с.

Мозер М.Є.

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка (м. Київ)

ORCID: 0000-0002-3876-0430

КРЕАТИВНА ЕКОНОМІКА У ФІЛОСОФСЬКОМУ АСПЕКТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Оскільки *економіка* є наукою, яка вивчає і розробляє правила та способи ведення господарства, досліджуючи відносини між людьми у процесі виробництва і споживання, обміну товарами та послугами, то дуже важливо усвідомлювати наслідки впливу, який вона чинить на людство. Якщо на початку напрямки економічної теорії проектували своїми працями Адам Сміт, Давид Рікардо, Джон Стюарт Мілль, Карл Маркс, а згодом послідовники наукового підходу Німецької історичної школи економіки, то на сьогоднішній день – в епоху інформації та наукових знань усе обумовлюється ерою інформатизації. Промислова цивілізація трансформується в інформаційну, результатом чого стає утворення *інформаційного суспільства* з перманентними технологічними, економічними, соціальними та культурними змінами.

Зазвичай економічне благополуччя та могутність країни визначалося наявністю в ній природних ресурсів, сприятливого географічного розташування на світових торгових шляхах і розвиненої промисловості. Однак у ХХІ ст. найбільш перспективним дієвим інструментом і трудовим ресурсом креативної індустрії нині є *творча особистість* – продуктивна людина, яка здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Її головною властивістю є здатність до творчості, а покликанням – бути творцем. Людина може бути працелюбною, розумною і розсудливою, обмірковувати кожен свій крок, та, на жаль, залишатися виконавцем. Як не дивно, але на сьогодні генератором соціокультурних ідей та продуктів значної економічної цінності є творча

особистість, яка здатна синтезувати з інформації, в якій ми тонемо, певне ядро, що відображене в конкретній цілісності.

Ряд українських та зарубіжних дослідників економічних наук (О. Дорошенко, О. Чуль, О. Ястремська, Р. Флоріда, Ч. Лендрі, Дж. Хоукінс) працювали над дефініціями понять: *креативна економіка, креативна індустрія, креативний бізнес*. Поняття «*креативна економіка*» визначають як вид економіки, що базується на *інтелектуальній діяльності* та як сукупність і взаємодія індивідів / бізнесів, що створюють культурні, мистецькі та інноваційні продукти / послуги в таких сферах як дизайн, архітектура, видавництво, кіно, ТБ, радіо, фото, відео, ІТ, ремесла, реклама, мистецтво, музика.

Креативна економіка працює на перетині культури, технологій та бізнесу. Цифрові інновації забезпечують підвищення цифрової грамотності культурного сектору суспільства для їхньої здатності організувати й створювати інноваційні проекти.

Креативний бізнес розвивають, підтримуючи розвиток сталих підприємств у сфері креативних індустрій, поширюючи знання у форматі тренінгів, менторських сесій та розбудови спільнот для обміну досвідом. Для цього створюють креативні хаби: коворкінги, майстерні, інкубатори, лабораторії та кластери. Що й дає можливість більшій кількості людей продуктивно застосовувати й проявляти свої творчі здібності. Створення, підтримка та поєднання таких спільнот, спонукає до розвитку інноваційних підприємств. Та, на жаль, суспільство навіть не задумується як будуть використані такі новоутворення, оскільки передусім зважають на такі важливі побутові показники як: 1) підвищення добробуту суспільства; 2) стимулювання самоповаги в окремих людей; 3) сприяння поліпшенню якості та комфорту життя в цілому.

Інформаційні технології дають початок віртуальним організаціям, у яких утворюється непроста комунікативна ситуація адаптивності, тобто гнучкості – здатності ефективно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовищ організації, та трансферабельності – можливості функціонування поза рамками традиційних географічних і ринкових вимірів [1, с. 17-19]. Це й підкреслює

кризовий стан духовного становлення нового покоління сучасного суспільства, тому що істотну роль у спілкуванні відіграє принцип довіри, без якого неможливо уявити співпрацю у внутрішніх комунікаціях, чи якісне налаштування та підтримку контактів із зовнішнім середовищем.

В Україні економічно активних громадян близько 16,9 мільйонів, із яких 470 тисяч працює у сфері креативної економіки, що становить 2,8% усього працюючого населення України. Вони приносять країні близько 105 млрд грн прибутку, що становить 4,4% ВВП [див. 2]. Для прискорення гармонійного розвитку креативної економіки в Україні потрібно враховувати глобальні тенденції, відповідність їм національних особливостей та відповідальність за такі нововведення.

Основний напрям економічних досліджень зосереджений на виявленні впливу економічних чинників на різноманітні форми соціальної поведінки, аналіз взаємовідносин таких феноменів, як клас, статус, влада, мала група, соціалізація в цілісній системі суспільних відносин, включно з економічними [3, с. 190], але немає більш чіткого врахування впливу на зміни у формуванні культури *креативних організацій*. Безпосередність такого впливу економічних чинників важко дослідити стосовно організаційної культури, процес створення якої тривалий і важкий для перспективного контролю [4, с. 317-318]. *Креативна економіка* поєднує як економічні, так і культурні та соціальні процеси, які реалізуються з допомогою нових технологій та інтелектуальної власності, що й утворює абсолютно нове творче середовище з культурним взаємообміном між цивілізаціями та спонукає до соціально-економічного розвитку, економічного зростання з допомогою людського потенціалу, знань, інноваційної діяльності.

У процесі генерування нових ідей дуже важливо зважати на розвиток теорії і практики менеджменту з подальшим аналізом природи і культури організації, яка перебуває у тісному зв'язку з розвитком глобальної економіки. Організаційний стратегічний розвиток, який полягає у побудові ефективного інструментарію, має базуватися на баченні макrorівня та мікрорівня з урахуванням набутих досягнень у різноманітних сферах вивчення соціально-економічних явищ сьогодення й передбачуваного майбутнього.

Складний багатоплановий і тривалий процес формування креативної економіки торкається інтересів великої кількості підприємств / організацій різних регіонів України та значної кількості спеціалістів й робітників, що в ній задіяні. Ще у минулому столітті джерелом багатства традиційного суспільства виступало переважно сільське господарство, індустріального – промислове виробництво, а вже тепер у ХХІ ст. ми маємо постіндустріальне суспільство, основними засадами збагачення якого, є виробництво інтелектуального продукту. Виключно інноваційне середовище забезпечить поступ виробництва інтелектуального продукту, тобто поєднання умов внутрішнього та зовнішнього середовищ, які є основним рушієм для здійснення ефективної інноваційної діяльності. Створюючи інноваційні організації / компанії / підприємства, соціум має дотримуватися основних принципів переходу від соціотехнічної до їхньої нової органістично-креативної природи.

Література:

1. Друкер П.Ф. Задачи менеджмента в ХХІ веке: уч. Пособ. М.: Вильямс, 2000. 272 с.
2. Полмиллиона креативных украинцев зарабатывают 105 млрд грн в год. «ЛІГА. Бізнесінформ», 2020. URL: <https://biz.liga.net/all/it/novosti/polmilliona-kreativnykh-ukraintsev-zarabatyvayut-105-mlrd-grn-v-god>
3. Філософський енциклопедичний словник. НАНУ; Ін-тут філософ. Ім. Г.С. Сковороди; Ред.кол.: В.І. Шинкарук, Є.К. Бистрицький, М.О. Булатов та ін. К.: Абрис, 2002. 742 с.
4. Холл Р.Х. Организации: структуры, процессы, результаты. СПб.: Питер, 2001. 512 с.

Мозгова Н.Г.

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова (м. Київ)

ORCID: 0000-0001-9464-9852

ГОСПОДАРСТВО ЯК СПОСІБ ПРЕОБРАЖЕННЯ СВІТУ (ТЕОРЕТИЧНІ РОЗВІДКИ С. БУЛГАКОВА)

Творчість С. Булгакова є досить складною й неоднозначною для розуміння сьогоденного читача. Як яскравий представник «Срібного віку», він намагався віднайти свій шлях соціально-економічного розвитку людства, відстоюючи при цьому пріоритет духовного начала, основою якого, на його думку, було православ'я. Його погляди й напрями творчого пошуку неодноразово змінювались від захоплення марксизмом, матеріалізмом та позитивізмом до політичного консерватизму та православної ортодоксальності, але при цьому його напружені духовні пошуки ніколи не втрачали своєї внутрішньої логіки.

Свою наукову діяльність С. Булгаков розпочав у 90-і роки XIX ст. як теоретик-економіст, далі піднявся до філософського осмислення відношень між Богом і Космосом і завершив свою наукову діяльність богословським обґрунтуванням християнської соціальності.

У київський період свого життя з 1901 до 1906 рр. С. Булгаков викладав політекономію у Київському політехнічному інституті. І саме у Києві він остаточно позбувся захоплення марксизмом. Цей радикальний поворот у житті С. Булгакова знайшов своє найпоследовніше відображення у науковій праці «Філософія господарства», яка була захищена ним у 1912 році в Московському університеті як докторська дисертація з політичної економії. Завдання цієї роботи С. Булгаков вбачав у релігійному виправданні природи та розуміння останньої як найважливішого елемента людського життя й людської діяльності.

Філософію господарства С. Булгаков оголошує одним з головних підходів у намаганні здійснити опис всієї повноти реальності, основу якої складає

протиставлення у нашому земному світі життя і смерті, сфери живого й сфери мертвого та механічного. Мертве – це немовби «непритомність» живого, його потенційний стан, який рано чи пізно знову зміниться на актуальність й повернеться до єдиного життя.

Отже, уся боротьба життя зі смертю розглядається С. Булгаковим як *господарство у широкому розумінні*. Звідси, людське господарство «є боротьбою людства зі стихійними силами природи з метою захисту й розширення життя, підкорення й олюднення природи, перетворення її в потенційний людський організм» [1, с. 85]. Таким чином, за С. Булгаковим, господарство охоплює усі рівні людської діяльності – від елементарної фізичної праці до вищих форм пізнання та культурної творчості. Не існує жодного аспекту життя та діяльності людини, її положення у всесвіті, її соціального буття, які б не входили до кола інтересів філософії господарства. Ми бачимо, що С. Булгаков онтологізує проблематику філософії господарства, господарювання у нього постає не лише метою життя, але й засобом людського буття, засобом усвідомлення цілісності буття людської діяльності. Отже, все життя людини є не що інше як господарювання, яке включає в себе не лише виживання, а й процес творчості, процес активної діяльності. Саме тому господарство, на думку мислителя, виступає не стільки виробництвом благ, скільки виробництвом самої людини.

Виникає слушне питання: чи можливо досягти кінцевої мети господарства, тобто перетворити всю сферу мертвого буття у сферу живого, тобто відновити абсолютну повноту життя та позбутися смерті? І чи може це бути здійснене в історичному процесі з допомогою господарства?

У найбільш наївній та прямолінійній формі ця думка була висловлена М. Федоровим, який вважав, що перемога над смертю буде досягнута у майбутньому за допомогою «філософії загальної справи», тобто за допомогою людської науки. На думку ж С. Булгакова, діяльність сукупного людства (Софії) є необхідною умовою прийдешнього преображення і це є історичним процесом підготовки світу до преображення, але само воно повинно здійснитися лише за допомогою акту божественної волі, який неодмінно перерве людську історію.

У праці «Філософія господарства» ця тема виступає як другорядна, але його позиція однозначно впливає з того факту, що мислитель поділив свій твір на дві самостійні частини: перша присвячена загальним основам господарського процесу; друга – есхатології господарства. Те, що друга частина так і не була написана, не є випадковістю, бо в релігійно-філософській системі С. Булгакова есхатологічний акт не може бути складовою частиною господарської сфери людської історії.

Для С. Булгакова, людське господарство виступає не лише емпіричним феноменом, а насамперед має глибинний метафізичний смисл, який обумовлений тим фактором, що життя змушене виступати у всесвіті виключно у формі боротьби зі смертю. «Це боротьба не двох начал, а двох станів одного й того ж всесвіту, причому сама ця боротьба є лише симптомом хворобливого стану буття, хоча й хвороби росту: сила небуття, стихія меонічного, повстала і відокремилася від сили Життя, якій вона, однак, з необхідністю буде підкорена» [1, с.114].

Отже, онтологічний період у творчості С. Булгакова, пов'язаний з розробкою «Філософії господарства», самим мислителем буде сприйнятий згодом як своєрідний глухий кут. Зрозуміло, що метафізичний погляд на господарство має право на своє існування, але відхід від етичної проблематики, все ж таки, значно збіднив наукову працю С. Булгакова «Філософія господарства».

Література:

1. Булгаков С.Н. Философия хозяйства // Булгаков С.Н. Собр. соч.: В 2-х т. М., 1993. Т.1. С. 47-308.

Назаренко М.С.

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова (м. Київ)

ORCID: 0000-0002-5864-8008

СТРАТЕГІЇ «ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ»: СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНІ ОРІЄНТИРИ

Екологічний дискурс останнього часу сколихнула діяльність Грети Тунберг. Суспільство розділилось на дві протилежні групи: одні підтримують форму висловлення та його зміст, а інші – категорично проти, не бажаючи навіть чути про зміст, зважаючи на форму. Заклик «назад до природи» в обмеженні прогресу не є новим, але в ХХІ столітті він прозвучав не у філософському трактаті, як наприклад, у Ж.-Ж. Руссо або у працях неолудитів, а з трибуни ООН, створивши надзвичайний прецедент для обговорення.

Заклики в обмеженні споживання та, головне, у відмові від звичних благ цивілізації – таких як перельоти та інші – набули цілком реальних обрисів та чисельну кількість послідовників. Проте, є й інший підхід до «зеленої економіки, який вважає, що «якщо екологія зводиться до «ти не маєш права – вона вже програла [1, с. 21]. Адже заклики про «обмеження споживання» може стосуватись лише того суспільства, що вже досягло високого розвитку, не можна обмежити те, що саме по собі не надто розвинене.

Виникає етична проблема керівництва та дозволу «на розвиток», хто має право вирішувати? У випадку, коли споживання досягло своїх мислимих меж в одних країнах, в інших – навіть не наблизилось до того, що ми називаємо благами цивілізації у європейському сенсі. Питання полягає лише в тому, чи такі країни будуть рухатись в напрямку навздогін чи зупиняться на принципах простого життя, які вони вочевидь мали до того, поки не дізнались чого їм бажати з рекламних роликів та з відвідин їх країн туристами. Для Ральфа Фюкса – відповідь очевидна:

не зупиняться, адже бажання ці цілком відчутні та матеріальні. Для нас відповідь не така очевидна, це дилема сьогоденної цивілізації.

Фюкс пропонує таким країнам пропустити етап викопної енергії та відразу перейти до відновлювальної енергетики, оскільки основою стійкої економіки є сама по собі сила природи. Тим не менше, пропозицію пропустити етап споживання можна назвати раціональною, проте, з тих же причин, не надто етичною. У твердженнях Р. Фюкса міститься позиція, яку можна було б охарактеризувати як «замкнене коло європоцентричного погляду». Заклик до простого життя виглядає дивним щодо суспільств, які про просте життя, близьке до природи, не тільки теоретизували весь цей час, але й вели його. Забути про нього заради принад західної цивілізації насправді не є легкою або очевидною справою. До того ж заклики про відмову від викопної енергії в ім'я екології, розшуки й обробку якої ведуть європейські та американські компанії, виглядає як достатньо лицемірний.

З етичної точки зору позиція чи стратегія Грети по відновленню закликів «повернення до природи» є чеснішою, оскільки закликає до особистої відповідальності, але, як справедливо помітив Р. Фюкс, «програшною» в силу нав'язування «почуття провини», того ж таки нерозв'язного кола повинностей. Виходячи з цього, можна припустити, що *теорії, породжені в середині європейського дискурсу мають серйозні етичні вади, і навряд можуть стати прийнятними для всього світу.*

Оптимальна екологічно-філософська теорія (а з нею і економічна модель), як нам видається, здатна народитись поза європоцентричним мисленням. Можливо це станеться в межах інтелектуального середовища Азії, яка з одного боку має глибинне розуміння природи, а з іншого – бурхливе зростання економіки. Практика останніх місяців доводить, що фактор Азії не є достатньо осмисленим, як у сучасному соціально-філософському, так і в економічному сенсі.

Головне соціально-етичне твердження книги «Зелена революція» на нашу думку звучить так: «все більше хочеться рівноваги між матеріальним благополуччям і нематеріальними цінностями» [див. 2]. Глобальна ситуація з

вірусом лише підкреслила це твердження та вивела його в основоположні тези сучасності. Усвідомлення факту, що відмова від капіталізму або «озеленення капіталізму» без виваженого етичного рішення та підходу є лише двома популярними точками зору, які ведуть в нікуди.

Література:

1. Фюкс Р. Зеленая революция: Экономический рост без ущерба для экологии. М.: Альпина паблишер, 2016. 336 с.
2. Через «озеленение» капитализма к спасению мира? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/chez-ozelenenie-kapitalizma-k-spasenyu-mira-resentsiya-na-knigu-fyuks-r-zelenaya-revoljutsiya-ekonomicheskij-rost-bez-uscherba-dlya/viewer>

Немчинов І. Г.

Національний педагогічний університет

імені М. П. Драгоманова (Київ)

ORCID: 0000-0003-3042-8481

ІДЕЙНЕ ПІДГРУНТЯ КООПЕРАТИВНОГО РУХУ (БІОГРАФІЧНА РОЗВІДКА З ГРОМАДСЬКОГО СЛУЖІННЯ СВЯЩЕНИКА МИХАЙЛА КОВАЛЬЧУКА)

Кооперативний рух у дореволюційній Росії у цілому, й на українських землях зокрема, давно є предметом міждисциплінарних досліджень. Зазвичай, йдеться про аналіз кооперації як певного типу господарювання, а також, досліджується історія її становлення. У той же час, вказаний тип економічної організації має певний ідейний фундамент, який залишається ще недостатньо вивченим.

Нам видається найбільш плідним підхід до ідеї, що лежить в основі кооперативного руху, через вивчення мотивів, якими керувалися люди, котрі активно розвивали кооперацію. Останнім часом з'явилися тексти, присвячені

особам, котрі зробили значний внесок до кооперативного руху початку ХХ ст. з наукової та організаційно-просвітницької точок зору (зокрема, Сергію Бородаєвському, Йоахиму Волошиновському, «артільному батькові» Миколі Левитському).

Ми у нашій доповіді маємо на меті привернути увагу до людини, чия діяльність відбувалася у невеликій сільській парафії, але, на наш погляд, заслуговує на щось більше, ніж епізодичні згадки у «профільних» статтях. Ми вважаємо, що суть великого наративу – зокрема, кооперації як широкого громадського руху – набагато переконливіше розкривається через наратив біографії окремої особи.

Зовнішня канва життя людини, про яку йдеться, проста, воно виявилось коротким. Михайло Федорович Ковальчук народився у 1885 році у селянській родині. Рано втратив батьків й виховувався дідом-священиком. Усе його життя пройшло на Поділлі. Тут вивчився на вчителя й недовго працював у другокласній церковній школі у Літинському повіті. Влітку 1907 року одружився, прийняв сан священика та отримав призначення до сільської церкви у Вінницькому повіті. З квітня 1908-го до липня 1917 року служив у церкві села Пасинки Ямпільського повіту. Влітку 1917 року був переведений до села Гриненки Брацлавського повіту. У 1918 році сповідував хворого на тиф, захворів сам й за кілька днів помер у віці 32-х років.

Здавалося б, перед нами звичайне й примітне тільки для його безпосередніх нащадків життя сільського батюшки. А життя парафіяльного духовенства, як добре відомо з численних спогадів, було бідним та доволі одноманітним. Однак, мабуть, переконання, сформовані під час навчання, та діяльний характер о. Михайла категорично не дозволили йому лише животіти...

Але спочатку кілька слів про ідейне підґрунтя кооперативного руху. З часів рочдейльських піонерів, котрі у 1844 році створили перший у світі кооператив у цьому англійському місті неподалік Манчестера, він мав у своїх засновках не так навіть економічну ефективність та фінансову вигоду, скільки ідею справедливості як основу ідеології соціального прогресу у широкому сенсі. В Росії кооперативи почали з'являтися у другій половині ХІХ ст. й також мали на меті досягнення,

передусім, виховної мети. Тому разом з сільськими інтелігентами – вчителями та земськими діячами – їхніми організаторами часто виступали сільські священники.

Якщо ще у листопаді 1884-го та березні 1885 року Синод висловився категорично проти участі священнослужителів у керівних органах кооперативних товариств (заборону було підтверджено у березні 1907 року), то у січні 1909 року Синод усе ж таки дозволив духовенству брати участь у діяльності кооперативних організацій та їхніх керівних органах. З 1910 року єпархіальні консисторії почали навіть закликати духовенство до діяльної участі в них. Мотив церковної влади був очевидним – тримати у руках цей процес, не дозволити його політизувати та радикалізувати. Мотиви самих священників були різними й далеко не завжди відповідали намірам церковного керівництва.

Ймовірно, для когось з батюшок участь у кооперативному русі була лише засобом вирватися зі скрутного матеріального становища, що було наслідком поганого фінансування сільського духовенства. Проте для більшості головне завдання полягало у підвищенні власного пастирського авторитету серед парафіян та у практичному й повсякденному служінні християнським ідеалам.

У випадку кооперації християнські ідеали багато у чому збігалися з ідеалами народництва як типу соціалізму, відмінного від запропонованого К. Марксом й у редукованій формі запровадженого пізніше більшовиками. Можна сказати, що знищення децентралізованого, такого, що йшов знизу, кооперативного руху, більшовиками розпочалося майже одразу після захоплення ними влади – у лютому 1920 року – саме через несумісність такого розуміння соціалізму з більшовицькою практикою.

Було б не виправданим перебільшенням припустити, що священник Ковальчук дотримувався соціалістичних поглядів. Проте очевидно, що він вбачав у кооперації шлях реалізації принципу християнського братерства та співпраці. На сторінках подільського часопису «Кооперативный листок» Ковальчук обґрунтовував необхідність активної участі духовенства у справі створення та розвитку кооперативів саме тим, що «люди у кооперативах втілюють ідеали християнської взаємодопомоги» [2, с. 40].

Про його безпосередню діяльність у парафії ми дізнаємося з тексту, надрукованому у московському релігійному часописі «Кормчий» та передрукованому «Православної Подолией» у 1914 році. «Старожили звикли дивитися на село Пасинки, як на гніздо злодіїв та п'яниць, – пише автор. – Й ось жива пастирська енергія, благословенна Богом, упродовж якихось 5-6 років, зуміла створити тут куточок “землі праведної”» [1, с. 100]. Справді, Пасинецьке товариство збудувало двоповерховий народний дім зі споживчою крамницею, «яку й у місті не знайдеш», читальнею та чайною. Воно володіло заводом цементної черепиці та цементних плиток, заснувало сільськогосподарське товариство, метою якого був підйом дрібного селянського господарства до рівня вимог часу.

М. Ковальчук не тільки мав «пастирську енергію», але й добре знав справу. Влітку 1910 року у складі делегації російських кооператорів він здійснив ознайомлювальну поїздку за маршрутом: Бреславль, Дрезден, Ляйпциг, Брюссель, Гент, Остенде, Лондон, Манчестер, Рочдейл, Глазго, Лідс, Гамбург та Берлін. Третину групи складали кооператори з України. Зокрема, згадуваний вище Й. Волошиновський. Серед екскурсантів був й відомий діяч кооперації початку ХХ ст. Вахан Тотоміанц, чия концепцію кооперації піддав критиці В. Ульянов (Ленін).

У книжці-звіті, надрукованій згодом організатором цієї унікальної поїздки Захаром Ленскім, привертають увагу два моменти. Так, Ленській порівнює англійських та російських фабричних робітниць. «Ми мимоволі звертаємо увагу на інтелігентні обличчя робітниць, що мають цілком вигляд курсисток. Пригадуються мені, – пише Ленській, – при цьому обличчя робітниць, бачених мною на подібній фабриці у Москві відомої фірми Ейнем – забиті, нещасні, тупі...» [3, с. 76]. Тобто, кооперативне виробництво здійснює культурну революцію, змінює зміст праці, перетворює навіть рутинні операції на шляхетну справу. Майбутнє – за кооперативною діяльністю як моральним ідеалом.

Також відчутне враження на кооператорів справив епізод у Глазго. Екскурсантів запросили до мерії для привітання лорда-мера. Росіяни пояснювали шотландцям, що не посідають жодного «чільного місця» у суспільстві. «Але як демократи, що звикли рахуватися не тільки з окремими особами, якими б вони

сильними не були, а й з масовими народними організаціями, – повідомляв Ленській, – вони в нашій особі вітали представників російських кооперативів, що якщо не зараз, то у майбутньому стануть організованою господарською міццю народних мас. Ось чому до скромних російських кооператорів, більшість з яких у себе на батьківщині не користується навіть виборчими правами до міської думи якихось Тетюшів, лорд-мер столиці Шотландії вважав за можливе звернутися з побажанням, щоб узи між англійським та російським народами все більше й більше зміцнювалися» [3, с. 113].

Безумовно, М. Ковальчук повертався із закордонної поїздки не тільки збагатившись кооперативним досвідом, але й ще більше зміцнившись в ідеї кооперації, як можливості побудови майбутнього на моральних засадах. Кооперація тому-то й є настільки розвиненою у Британії, що вона виростає на ґрунті міцної загальної культури. Й щоб домогтися подібних успіхів у Росії потрібно працювати для широкого культурного розвитку. Й, перш за все, на місцях.

Окрім закордонного досвіду М. Ковальчук також вчився у провідних російських науковців-економістів. Зокрема, він був слухачем відкритих у 1911-1912 навчальному році у Московському міському народному університеті імені А. Шанявського кооперативних курсів, де серед лекторів були Михайло Туган-Барановський та Олександр Чаянов.

Можна вважати, що кредо о. Михайла багато у чому збігається з позицією, висловленою одним з персонажів роману О. Солженіцина «Червоне колесо»: «Кооперація – це не тільки торговий механізм, не тільки засіб зробити економію, отримати вигоду. Кооперація – це широкий рух, який визначається ідеалами людини. Вона, перш за все, – сила виховна. Виборний кооператор – це ніби перший маленький народний міністр. Народ дав йому вказівки – й народ же запитає з нього звіту. Кооперація привчає маси відвойовувати свої правові інтереси за умов неправової держави. Це – самодіяльний шлях до свободи» [5, с. 139].

Активна діяльність М. Ковальчука у царині культурно-просвітної роботи – проповіді у недільній школі, облаштування читальні та чайної (замість «рюмочної») у народному будинку, читання лекцій з кооперації та праця над

створенням об'єднань кооператорів на рівні губернії та країни, свідчить про його відданість народницькому ідеалу. Участь у кооперативному русі надавала йому можливість втілювати ідеал співробітництва та солідарності, а духовний сан – ідеали християнського братерства та любові.

Незважаючи на необхідність бути лояльним офіційній владі, М. Ковальчук через кооперацію поширював ідею національного виховання українців. Про це свідчить його участь у друкованих засобах свідомих українців. Звісно, у межах нашої доповіді ми не можемо викласти усіх подробиць життя о. Михайла. Так само й піддати аналізу його погляди та усі аспекти його участі у розбудові кооперативного руху на українських землях.

Зазначимо тільки, що влітку 1917 року у репортажі про проводи М. Ковальчука до нового місця служіння зазначалося, що «своєю кипучою діяльністю о. Михайло заслужив глибоку народну любов», а «сусіди священики, котрі поділяли культурно-просвітницькі праці о. Михайла, зворушливими промовами висловили свою скорботу про відхід пастиря – народника та ідеаліста й від душі бажали йому повного успіху та народної любові на новому місці» [4, с. 452]. Не судилося – падіння УНР, окупація австро-угорськими військами, хвороба та смерть...

Повертаючись до сьогодення, доводиться констатувати, що доля кооперативних підприємств у ВВП України становить лише близько 1%, у той час, як у розвинених країнах ЄС та у США – 40-70%. Й справа не тільки у недолугому законодавстві.

Очевидно, що у нашому суспільстві спостерігається гострий дефіцит солідарності та взаємодопомоги. Процес економічної освіти, на наш погляд, багато у чому зводиться до бізнес-освіти, що не одне й те саме. Самий по собі успіх у бізнесі, звичайно, слід вітати. Як й професійне навчання оволодінню інструментами його досягнення. Але при цьому *недостатньо уваги приділяється ідейним та моральним основам підприємництва*. У тому, що поняття «бізнесмен» у масовій свідомості часто асоціюється з крадіжкою та корупцією, винен не тільки 70-річний досвід знищення приватної (й навіть по-справжньому колективної)

власності, а й недостатній культурний розвиток сучасних учасників ділового життя.

Досвід успішного підприємництва, побудований не тільки на економічних технологіях, але й на міцних ідейних засадах солідарності та взаємодопомоги усіх учасників економічних процесів, який надає нам кооперативний рух початку ХХ століття, сьогодні може стати у пригоді.

Література:

1. В единении сила. Православная Подолия : Ежемесячный журнал : Орган духовенства Подольской епархии, 1914. № 5. С. 98-102.
2. Ковальчук М. Корреспонденция (с. Пасынки Ямпольского уезда, 18 октября 1910 г.). Кооперативный листок, 1910. № 22. С. 39-41.
3. Ленский З. По кооперативной Европе. Путевые очерки. 3-е изд. М.: Всероссийский Центральный Союз Потребительских обществ, 1917. 152 с.
4. Проводы пастыря. Православная Подолия : Ежемесячный журнал : Орган духовенства Подольской епархии, 1917. № 24-25. С. 451-452.
5. Солженицын А. Красное колесо : повествование в отмеренных сроках. Узел II: Октябрь Шестнадцатого (14 окт. - 4 нояб.). Гл. 38-75. Париж: YMKA-Press, 1984. 590 с.

БАГАТСТВО ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Перед тим, як розпочати, скажу, що найкращим синонімом слова багатство, в полі цивілізації, є не капітал, а бундючність. Філологи запевняють, що це щось таке, що розраховане на ефект. Тут важливим є сам факт сподіванки багаття на те, що отримується не інакше, як через розрив причинно-наслідкового зв'язку. Отже, розраховувати на ефект, це те ж саме, що спиратися на бульбашку чи хмаринку. Або ж провалля. Тому говорити про багатство цивілізації – вести бесіду про її падіння через те, що вона вчинила себе на ілюзії.

Цивілізація, коли дивитися на неї незалежно від існуючих визначень, а як начало, що взяло рух не від «відбитків», а від «з'єднань»¹, є тим, що породило управління. Істоту, яка діє й створює, та при цьому не має потреби мислити. Ніби створює, а в дійсності виготовляє. Ключовим аспектом тут є можливість бездумного творення (склепування). Власне, момент *підміни творення виробництвом* стався в часі (історична дія) і відкрив шлях для утворення, яке неможливо усунути раціональною критикою, а також для людини, яка стала орієнтуватися на фікцію.

Коли, наприклад, Марк Аврелій писав про творення світової сутності, то бачив це як ліплення однієї речі (чогось з нього самого), яка може зламатися і своєю матерією стати у пригоді для творення іншої речі. Він писав, що для скриньки немає нічого жахливого в тому, що бути збитою, чи розібраною [1, (7, 23)]. Мислитель гадки не мав, що скриньку можна удосконалювати і тим самим визначати себе істотою творчою. З його точки зору світове творення не передбачає

¹ До слова: людина, яка намагається пізнати себе і світ, як правило, записує те, що усвідомлює. І цей акт самореалізації пов'язаний з існуванням культури. Так накопичуються «сліди», які залишає мисляча сутність. Коли людина бере з світу готові речі (нехай, палку) і починає їх з'єднувати таким чином, щоб з'являвся предмет, тоді виникають конструкти і з них починається цивілізація. Провал же цивілізації починається з того, коли конструкти починають жити ціною звільнення людини від особистості.

зникнення і тому, річ не боїться визначеного їй кінця. І людина, як річ, також не відчуває кошмарів і не бачить видінь коли думає про кінцевість. У цьому сенсі, Марк Аврелій був нецивілізованою людиною. Не знав перевтілень себе на абсурдне поєднання. Він правив «величезністю», на його відповідальності було «громадище», проте імператор не був управлінцем. Не керував, а вів. Не видавав розпоряджень, а був провідником. Володарював, а не володів. А от цивілізована людина – це та, яка не збирає чи розбирає річ, а яка живе в світі речей, які вже зібрані і розібрані мільйон разів і тому вона їх може тільки «покрещувати». Зовсім не удосконалювати, адже скринька – завершена, а саме ліпити на неї щось, що буде приваблювати людей до її покупки.

Таким чином, цивілізація не може жити без купівлі/продажу, зваби і зайвого. І поняття не має про творення в істинному значенні цього слова. Проте відрізняється креативністю. Наприклад, знає ціну речі. Тому цивілізована людина керує, розпоряджається, володіє – виконує що завгодно, *тільки б не творити себе*. Можна сказати, що збирає врожай там, де не сіяла, проте жахала собою, своїм положенням.

Значить, багатство цивілізації полягає в існуванні зайвого. Продуктом її діяльності є непотріб. Думаю, що це «розкрутилося» за рахунок підміни свободи надмірністю належного. І цивілізований захопився бажанням мати те, чого в природі не існує. Йому мариться «найбільш непотрібне». Тоді як М. Монтень був впевнений, що «ніщо в природі не є даремним, навіть сама марнота. І немає у всесвіті речі, яка не займала би належного собі місця» [2, с. 6], цивілізована людина знає, що все в світі даремне і в ньому більше немає місця для речей (творення себе з власного). Коли сучаснику сказати слово річ, перед його очима з'явиться шафа. Йому і не подумається при цьому про близькість, віддалення і необхідність.

Неможливо уявити погляд Марка Аврелія або М. Монтеня, та й інших мислячих людей минулих століть, коли би їм сказати, що будуть існувати речі, яким немає місця, або які будуть з'являтися з нізвідки, та ще й керувати людьми, що зайве втілиться і буде мати владу (і це без волі до влади) вони би, навіть не засумнівалися, що їх заставляють підозрювати людину у втраті особистості. Тобто

мислити те, існування кого є мертвим: хто вмер для самого себе і вештається в такому вигляді світом. Їм би не спало на думку, що таке можливо і мислителі би тільки посміялися над фантазією.

А от нам сьогодні не смішно. Ми пригнічені не просто так, а тому, що стоїмо не перед химерним майбуттям, а вже втягнуті в химеру того, що те, що може бути ніколи не настане. Сучасником володіє привабливе, продажне (правда, дуже дороге) непотрібне. Що воно таке, важно сказати однозначно, проте точно зрозуміло, що воно хоч й існує (коштує), проте не мислить. Сфантазоване. Навмисно виведене.

От який смисл, чи хоча би користь в існуванні Феррарі? Ніякого та ніякої. Він, що є, що його немає – нічого не змінюється. Як би мати силу подумати, то стало би зрозуміло, що він не створений. Виключно вироблений. Тому це «літаюче зникле» – привід (давайте будемо називати речі своїми іменами – гонорар) і нічого більше. В існуванні Феррарі є дивакуватість – курйоз. Він же людина, а не створений. Не створіння, а штука. Витівка. Людина не може бути інакше, як створеною, а Феррарі вдалося щезнення людини. Тобто зникнення створіння, як необхідності стану (спроможності) людського буття. Вийшло, що створіння, яке в будь-якому випадку має «плату» (нехай, мати) зажило так, як живе те, що немає «плати».

Проте, в зв'язку з відсутністю сили мислити і наявністю гоночної машини в історії людства, Феррарі розрахований. Він стертий з лиця, проте має гарне днище, розкішно виглядає і з ним краще, ніж без нього. Нехай буде, адже це круто. До всього, неможливо не помітити, що задля його створення трудилася купа людей і завдяки йому «стос» мав зайнятість і заробіток. Варто, навіть, подякувати Феррарі за своєчасне забезпечення (не промовчу, теперішнє звільнення) маси людей. І взагалі, коли зізнатися, проблема не в тому, що це безглузде існування, яке зжирає (розраховує) людину як особистість, а в тому, як придбати цю будку. Розрахувати (згубити) себе задля нього. От як би хтось подарував або дав хабаря, тоді можна було би і подумати про наслідки його наявності.

Феррарі – привід. І те, що він став еквівалентом машини – не прикрість, а політ в безодню. Це відбулось, тому що конструктор не створював те, що вже існує (не

копіював), а ускладнював (погіршував, гнітив) те, що було створено людиною з необхідності. Жадав оригінальності, а не повторював її. Тому вивів в світ не кубічний кавун, щось таке, що цікаво один раз спробувати, а приголомшливе – одухотворене мертве. Відмінність між кубічним кавуном і гоночною машиною полягає в тому, що одне з дивацтв не починає керувати людиною. Не є апаратом і всім, що як таке за собою тягне. З'їсти скибу форматowanego кавуна можна з цікавості. Адже покуштувати те, чого не існує в природі, проте без природи не існує – природній потяг. І це нічим не погрожує, так як розчарування відразу зробить свою справу. А от хотіти Феррарі можна не з цікавості, а через нехайність. Тут не спрацює досвід «відхилення» від прихильності до непотрібного (знелюднення). Спасіння не буде. Тому, марити гоночною машиною – вже бути зниклим, страченим. Розкластися духовно. Тобто, не бути більше інакшим з необхідності, а тільки таким як вже стався без необхідності.

Феррарі дуже шкода – такий успіх і такий програш. Але його можна назвати цінністю цивілізації. Символом її багатства. З жалю, приписати йому цінність та символізацію. Якщо ввести пошуковий запит «філософія Феррарі», то відразу натрапляєте на інформацію про те, що відомому конструктору вдалося те, що вдалося, тому, що ним керував автомобіль в людині, а не людина взагалі [3]. Людина в автомобілі чи біля автомобіля для Енцо мала другорядне значення, а людина як людина (без автомобіля) зовсім не існувала. І італієць не інакше, як завжди всовував «гонку» в людину і тільки тоді допускав людину до машини. Для Енцо, до існування. Намотувати круги (відчувати себе живим) мав право тільки той, хто вже був одержимий.

Спотворення Енцо відбулось, тому що не він вів машину, так як це передбачено сутністю техніки. І вона не супроводжувала конструктора, як це стається з тим, хто захоплюється технікою. А тому, що машина стала йому світом. Він оживав, коли опинявся в гаражі й міг не бути у світі. І хоч Феррарі-людина був досить самостійним, не любив, щоб його хтось вів, через те, що зробив своєму творінню виключення – визначив машину особистістю назавжди залишається

рабом Феррарі. І при житті був тим, хто відбирає людей для її свити і після смерті під заставою.

Отже, цивілізовані люди занурились у виготовлення й перестали творити (займатися) – готувати себе для майбутнього. Завмерлі й все що потребує підготовки, роблять автоматично. Розумно сказати, уникають діяння того, що без підготовки провалюється, не стається. Повністю зайняті триньканням себе на те, що народжується на порожньому місці – управлінні. Розбурхують власне єство тим, що не рухається без людини, потребує її вміння приводити мертве в рух. Тому при думці про смерть мислять лишень зникнення.

Можна сказати, що багатство цивілізації – зайва річ, не зробила думку про найбільш важливе (надмірне) зайвою. Так само не вселило усвідомлення нестачі «самого-самого» по відношенню до наявного. Нічого не зробила для розумного чи нерозумного відношення людини до кінцевості. Зайва річ (фікція) розтерла власне річ (реальність) в пил і та розлетілась – стала непомітною. В людині свідомість кінця не нейтралізувала себе, а стала прихованою, непримітною й тепер не видно того, до чого не знати як ставитись (як наблизитись).

Література:

1. Марк Аврелий. Наедине с собой. Размышления. Черкаassy: РИЦ «Реал», 1993. 148 с.
2. Монтень М. Опыты / Мишель Монтень. В 3-х кн. Кн. 3. М.: Терра, 1991. 864 с.
3. Философия Феррари: почему автомобили важнее, чем люди / [электронный ресурс] // режим доступа: https://24tv.ua/ru/filosofija_ferrari_pochemu_avtomobili_vazhnee_chem_ljudi_n_1160461

ЯК МОЖЛИВЕ ФІЛОСОФСЬКЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІКИ?..

Економіка є способом буття людини, наша думка в ній виступає як момент господарювання і поєднання самої людини з економічним середовищем, оскільки неможливо відокремити економічне життя від життя морального. Так, на думку П. Самуельсона, економіка є більше мистецтвом, ніж наукою, вона на півдорозі між мистецтвом і наукою [див. 2]. У сучасних умовах спостерігається суцільна трансформація економічної системи, постійна поява нових економічних явищ.

Емпіричний інструментарій науки невзможі надати остаточного аналізу, тому потрібен філософський погляд на стратегію трансформацій суспільства, розуміння механізмів, закономірностей, цілей, критеріїв його розвитку. Зважаючи на це, практично значущим виступає теоретико-методологічна, світоглядна проблема «філософія і економіка». Економічні відносини утворюють цілісну реальність буття людини у вигляді системи «людина-економічний світ», у філософському розумінні економічна наука отримує трьохрівневу організацію: верхній рівень – загальна економічна теорія, середній – конкретна система економічних знань, нижній – емпірична економічна теорія.

Якщо розглядати перспективи взаємодії філософії та економічної теорії, то потрібно відмітити, що у господарюванні діють певні економічні закони, які впливають на створення системи економічної теорії, і тут в процесі наукового пошуку важлива роль належить філософії, оскільки економічна теорія вирішує ряд проблем, що входять у філософський контекст. Сучасні виклики світу, сформульовані філософською, економічною думкою, дозволяють дати логіку нового мислення, досягнути економічний, соціальний, політичний, культурний контексти розвитку суспільства.

Сьогодні ми спостерігаємо процеси поєднання філософських понять з системою господарювання, в поле зору філософування потрапляють економічні форми – гроші, підприємництво, ринок, маркетинг, споживацтво та інші. І завдання філософського аналізу – розкрити за наявним, відкритим для нас прихований за ним світ, дати відповідь на запитання: «Як можливе господарювання?». Завдання філософії – не брати «чистий» факт господарювання, а осмислювати його як невідоме, те, що потрібно з'ясувати, розкрити першопричину, котра спонукала його (об'єктивний факт) до життя. У такій взаємодії філософія надає невідомому економічному явищу світоглядну орієнтацію та формує цілісну теоретичну систему. Саме ця світоглядна функція живить філософію економіки, є її джерелом та мотивом.

Для розуміння процесу господарювання (економіки) необхідно «увійти» в певні настрої, переживання, світовідчуття, що дають початок філософуванню. За С. Булгаковим такий світогляд називається економізмом [див. 1]. Його прояви знаходимо в прагненні до особистого збагачення, у почутті неволі буття, в напруженні господарської енергії, в господарській природі культури, у розумінні багатства як економічного критерію. Головне в такому економізмі – не вилучити духовність: індивідуальність, творчість, те що є справжнім буттям.

Як бачимо, філософія економіки має дві складові: одна звернена до філософії, інша – до економіки. Методологічним завданням є враховувати самостійність кожної, не «змішувати» філософію з економікою. Аналіз життєвих процесів з позицій «чистої» економіки призводить до обмеження мислення, і саме філософія здатна оминати зайві ланки та підійти до головного питання філософії економіки – розуміння кінцевої форми господарювання. Доречно в таких пошуках використовувати індуктивний метод пізнання та аналіз значної кількості емпіричного матеріалу в історичному зрізі, що властиве для філософії.

Якщо застосовувати філософський метод для аналізу економічних процесів, важливим є усвідомлення самого поняття «світ економіки», при цьому не обмежуватися розумінням державна економіка, домашня економіка, економічні інститути держави. Економічна реальність не виводиться з однієї основи, для

різностороннього обґрунтування необхідно осмислення ринкових та неринкових елементів, суто економічних та неекономічних, синтез різних основ і узагальнення різних проявів економічного розмаїття життя.

Для сприйняття об'єктивної реальності з позицій економіки, необхідно саму економіку уявити як універсальну, що увібрала в себе весь світ, як образ дійсності з її пограничним основами, з існуванням певного економічного «факту». Саме тут філософія визначає межу економічного мислення, нескінченність зв'язків економіки зі світом. Але економічна теорія не може взяти повністю філософське поняття економічної загальності, сама економічна думка про остаточну загальність вже є, по своїй суті, філософічною. Це і є реальним моментом філософії в економічній науці. Помилковим є намагання подати внутрішньо економічне філософічне знання як самодостатню філософську систему, використовуючи його поза сферою свого виникнення та існування. Економічна теорія розкриває початковий образ економічної дійсності, цей образ є соціальною економікою, а обслуговує його філософія економіки.

Література:

1. Булгаков С. Философия хозяйства / С. Булгаков. М.: Наука, 1990. 412 с.
2. Самуэльсон П. Экономика. В 2-х томах. М.: НПО «Алгон», 1994. 740 с.

Пономаренко В.В.

*Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова (м. Київ)*

ФІЛОСОФСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Ми не будемо довго говорити про актуальність економіки в сучасному глобальному світі. Адже проблеми пов'язані з виробництвом, розподіленням та споживанням благ у суспільстві є доволі актуальними і їм далеко до вирішення.

Достатньо згадати лише періодичні економічні кризи, війни та доволі «невпевнений» економічний стан більшості населення світу. Навіть в такій розвинутій країні, як США, є соціально-економічний рух знедолених. Основне гасло руху «Захопи Волстріт» звучить доволі статистично: «Нас 99%!» [2].

В той же час будь-яка економіка, ґрунтується, хоче вона того, чи не хоче, на теоретичному підґрунті. По суті своїй, в наш час, якщо це дійсна теорія, а не псевдонаука, це ніщо інше, як симбіоз різноманітних наук. І не останнє місце в цьому об'єднанні звичайно займає філософія, принаймні як певний спосіб мислення. Зазначимо, що й псевдоекономічні науки, тобто ті економічні теорії, які не мають серйозної наукової аргументації, а спираються на бажання й фантазії деяких особистостей, теж основою мають певну філософію. І, хоча, вони зазвичай не здогадуються про це, ця філософія є суб'єктивним ідеалізмом, який часто доходить до соліпсизму. Звичайно такі «суб'єктивні» економісти, зводячи економіку до своїх уявлень і бажань, все більше заперечують досягнення таких видатних класиків політекономічної теорії як А. Сміт та Д. Рікардо.

Щоправда це ні скільки не пов'язано з самою критикою засновників теоретичної економічної науки, скільки з тим, що «сучасна» економічна теорія давно перестала бути теорією, а стала апологією товарно-грошових відносин. І всі відмінності в багатогранному вимірі різноманітних напрямлень зводяться лише до суперечок у специфічних нюансах існування товарно-грошових відносин. Одні роблять акцент на повній свободі конкуренції, інші на обмеженні розвитку монополій, треті на втручанні держави, четверті за національні особливості економік окремих країн тощо. В той же час всі сприймають капіталізм як абсолют – вищу форму суспільних відносин, за рамки яких вийти неможливо. А оскільки капіталізм – слово нині немодне, то вони намагаються думати, що вийшли за рамки, застосовуючи замість капіталізму такі слова як «сталій розвиток», «неолібералізм», «інформаційне суспільство» тощо.

Проте уявлення уявленнями, але суть залишається незмінна, всі ці теорії гуртуються на товарно-грошових відносинах, і є, по своїй суті, апологією капіталу. Тут відображається єдність економічної теорії й філософії, а саме філософії

капіталу, направленої на збагачення, на збільшення капіталу, як ціль над усіма цілями априорі. Тому всі ці теорії в більшій чи меншій мірі мають рацію, і є доволі логічними з економічної точки зору. Але, якщо враховувати не тільки економіку, а розглядати її в контексті інших соціальних дисциплін, то капіталізм, і ці всі теорії, все більше й більше входять в резонанс з потребами людини, суспільства, навіть людства в цілому. Адже, наприклад, сфери пов'язані з лікуванням людини і вихованням особистості, корисні для людства лише в тій мірі, в якій вони не націлені на прибуток.

Більш того, вже й інші науки ввійшли в супротив капіталістичних відносин, які підпорядковуються соціальним потребам людства, такі як біологія, (простий вірус зміг покласти всі капіталістичні економіки «на лопатки»). Такі явища як комендантська година, закриття метрополітену у великих містах, карантин в садочках, школах та вузах – все це є суперечностями приватної власності, що відображаються в економічних теоріях, які виправдовують приватну власність. Що вже казати про географію, фізику (складається враження, що коронавірус зупинив наближення екологічної катастрофи та таяння льодовиків, про них всі забули). І це не просто природні аномалії. Це явища цілком соціального, більш того, соціально-капіталістичного характеру. І не в науках справа, а в природі, і відношенні до неї людини.

На наш погляд, доволі доречним було б в цьому контексті, інтерпретувати погляди видатного радянського філософі Е.В. Ільєнкова [див. 1] щодо сучасних економічних наук, що всі вони поділяються на «Західні» й «Східні» лише за одним критерієм: на скільки вони притримуються позицій капіталізму та лібералізму, і наскільки вони входять з ним в резонанс, як це колись зробив К. Маркс у своїй критиці політичної економії. Він вмів бачити світ в єдності, для нього проблема відношення філософії й економіки просто не стояла, бо як можна розглядати окремо те, що є частинами цілого – суспільства.

В наш же час, час глобальної єдності, навіть тотальності, людство давно повинно дивитися на світ не абстрактно, однобоко, а всебічно, діалектично, адже це єдиний спосіб протистояти тим проблемам, які все з більшою й більшою силою

накочуються на суспільство, і з тих сторін, які все більш неочікувані, винятково з економічної точки зору. Але, якщо брати абстрактно, то будь-які прокапіталістичні теорії доволі корисні, і мають рацію. Адже більшість з них можна доволі спокійно використати для наживи при будь-яких умовах, чи то глобальне потепління, чи то коронавірус. Іноді суб'єктивістські, соліпсичні теорії навіть можуть принести більше прибутку, достатньо просто сказати, що ніяких пожерів в Австралії немає, коронавірус – це міф, і продовжувати наживатися на загальнолюдських бідах.

Література:

1. Ильенков Э.В. Философия и культура / Эвальд Васильевич Ильенков. М.: Политиздат, 1991. 464 с.
2. Маркс К. «Капітал» / пер. з нім. М.: 1973. 720 с.
3. Gould-Wartofsky M.A. The Occupiers: The Making of the 99 Percent Movement. New York: Oxford University Press, 2015. 272 p.

Прокопчук Ю.О.

*Інститут технічної механіки Національної академії наук України
і Державного космічного агентства України (м. Дніпро)*

ORCID: 0000-0002-8544-1838

КОГНІТИВНА НАУКА, ФІЛОСОФІЯ ТА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ: СТРАТЕГІЇ ПРАКТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Досить відомою є теза, що «зараз ми входимо в еру, коли ключовим ресурсом для виробництва стає мислення». Деталізація цієї тези, яка відображає взаємодію когнітивної науки, філософії та економіки, може бути наступною [див. 1 - 4]:

- Економіка як наука про людський розум та взаємодію: стратегічне мислення в управлінні знаннями, розвиток стратегічного мислення в бізнес-освіті [див. 1]. Когнітивна технологія штучного породження економічних знань [див. 2]. Розум – парадигма Data Science (великі дані, обмін даними, управління даними, машинне

навчання, VI, III тощо). Концепція стратегій розвитку знань може розглядатися як нова перспектива дослідження бізнес-стратегій [1, 2, 3].

- Філософія та методологія інтелектуальної економіки як основи формування концепції сучасних економічних знань; Дослідження ефекту експоненціального зростання загального Інтелекту [див. 1]. Також у сучасних умовах варто говорити про когнітивний поворот в освіті та економіці [див. 2; 3].

- Природна логіка [див. 4]: моделі інтелектуального міркування. Природна логіка – це спроба повернутися до первісної мети логіки, тобто сформулювати закономірності у реальному людському мисленні. Для досягнення цієї мети логіка розробляється з припущеннями, що: 1) в системі недостатньо знань та ресурсів щодо проблем, які необхідно вирішити, тому «логічні висновки» є справедливими лише щодо наявних знань та ресурсів; 2) знання постійно змінюються, що обумовлює інсайти; 3) значна частина знань є імпліцитною й використовується інтуїцією, тому маємо одночасно декілька конкурентних міркувань з обмеженою або відсутньою аргументацією (м'які рішення або так звані «темні рішення»).

- «Логічна інтуїція» – це найвищий рівень розвитку інтуїції спеціаліста, яка репрезентує його експертний рівень [див. 5]. Основними, на наш погляд, питаннями для обговорення у даному контексті є наступні: яку роль відіграють когнітивні тренажери у розвитку «логічної інтуїції» фахівця та які концептуальні й формальні моделі «логічної інтуїції» можуть бути запропоновані?..

Таким чином, найважливіше місце в постнекласичних науках посідають людиномірні системи, включаючи людину з її непередбачуваними (творчими) рішеннями. Потрібно перш за все розвивати метапізнання в кожному з нас: мислити про «мислення». Як ми можемо розширити власне мислення (Extended Mind)? Як ми можемо переступити дисциплінарні межі (трансдисциплінарний підхід)? Якою може бути роль українських філософів у цих умовах? Відповідь може дати сучасна філософія, яка формує нове бачення розвитку людини, соціуму, науки та технологій в цифрову епоху (філософія майбутнього).

Проблеми розвитку філософії майбутнього та конвергенції наук (в аспекті економіки) [див. 1]: наразі відсутні загальноприйняті психологічні, філософські або

економічні теорії «Інтелекту», «Логіки несвідомого», «Інтуїції», «Міроподібних систем», «Екології Мислення», «Природних механізмів пізнання», «Мудрості», «Смислу інформації», що обумовлює відсутність людиномірної теорії прийняття рішень та моделі економічного агента (людський вимір пов'язується з визначенням смислу).

Важливі питання для обговорення: дослідження сучасних когнітивних аспектів представлення людиномірних систем та використання їх результатів для функціонування людиномірної системи навчання; виробництво знання та його застосування стає основою формування нового типу суб'єктів (економічних агентів, віртуальних асистентів; «інтелектуальних павутин»; Ambient Intelligence; «Global Brain», приклад – розвиток IBM Watson). Якою має бути «Теорія розуміння та інтерпретації реальності», зокрема «економічної реальності»?.. Які ефективні природні стратегії мислення?.. Як формуються професіонали експертного рівня?.. Як вони миттєво схвачують суть проблеми та приймають рішення?.. Вочевидь, це робота інтуїції, яка виникає з досвідом, але її можна й потрібно розвивати, спираючись на природні механізми (гуманна педагогіка).

Філософські, психологічні, когнітивні аспекти та можливі підходи до вирішення цих питань є важливими векторами розвитку даної проблематики. Наведені нами у попередніх дослідженнях прикладні методики [див. 4] розширюють потенціал створених у сфері знання інструментів для розв'язання задач управління. Це відкриває перспективи подальшого розвитку креативного підходу в сфері знання для формування нового образу людиномірності в економічних теоріях.

Отже, розробка нових методик міждисциплінарного навчання на основі практичної конвергенції дисциплін дозволить готувати фахівців експертного рівня. Головний акцент робиться на розвитку механізмів «несвідомого інтелекту», інтуїції, образного та креативного мислення, знання законів трансформації соціо-техносфери.

Література:

1. Prokopchuk Y. View of intellect as rapidly developing fundamental resource of economics and Universe. In: International conference «Digital economy: modern challenges and real opportunities» (13-14 February 2020). Baku, Azerbaijan: Azerbaijan State University of Economics, 2020. P. 431-433.
2. Прокопчук Ю. А. Экономика знаний и когнитивная реиндустриализация как парадигма антикризисной программы // Управління соціально-економічним розвитком країни, регіону, підприємства в умовах кризи (виробнича, будівельна та транспортна галузі) : моногр. / за ред. Л. М. Савчук. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. С. 38-48.
3. Прокопчук Ю. А. Уточнение модели экономического субъекта: механизмы интуиции и творчества // Економічна кібернетика: аспекти становлення і розвитку електронної економіки: колективна монографія. /за заг. ред. Л.М. Савчук, К.Ф. Ковальчука. Дніпро : Пороги, 2017. С. 171-185.
4. Прокопчук Ю.А. набросок формальной теории творчества. Монография. Днепр : Изд-во ГВУЗ «ПГАСА», 2017. 452 с.

Русаков С.С.

*Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв (м. Київ)
ORCID: 0000-0002-8494-9445*

СПОНТАННИЙ ПОРЯДОК АРТ-РИНКУ

Сучасний етап розвитку арт-ринку зазвичай розглядається крізь призму таких наукових підходів:

- ✓ економічний – найбільш поширений спосіб вивчення арт-ринку, зосереджує увагу на мистецтві в якості товару, вивчає економічну поведінку учасників цієї сфери;

- ✓ соціологічний – вивчає особливості суб'єктів арт-ринку та їхню взаємодію;
- ✓ культурологічний – розглядає арт-ринок як феномен культури.

Виокремимо й інші підходи, зокрема антропологічний, історичний, психологічний та ін. Зупинимось на культурологічному підході, який нині пропонує ефективне наукове підґрунтя для вивчення арт-ринку. Виділимо такі причини актуальності такого підходу:

- ✓ арт-ринок стає вдалою сферою функціонування мистецтва у другій половині ХХ-початку ХХІ століття;
- ✓ мистецтво розглядається як відображення світогляду й цінностей, які мають можливість бути оприлюднені широкому колу людей (від пересічних відвідувачів художнього ярмарку до експертів, які беруть участь в освітніх програмах арт-подій).

Активний процес взаємовпливу наукових дисциплін сприяє посиленням міждисциплінарним зв'язкам культурології. Це зумовлено потребою цілісного розуміння феноменів культури. На думку української дослідниці П. Гречанівської це можна вважати структурним й функціональним включенням у цілісну систему наукового знання про культуру [див. 1]. Для вивчення феномена арт-ринку, нам важливо актуалізувати потенційно ефективні аспекти з філософії економіки, котра постає у своїх сутнісних вимірах як пошук взаємозв'язку економічних теорій та світогляду людей, може запропонувати низку вдалих ідей для культурологічних досліджень сучасності.

Так, арт-ринок вбирає в себе два концепти: арт (культурна цінність) і ринок (економічний чинник), тому культурологічне вивчення арт-ринку і функціонування мистецтва у ХХІ столітті потребує залучення напрацювань з філософії економіки. Очевидно, що такий розгляд повинен розпочинатись з ідей лауреата Нобелівської премії з економіки Фрідріха Августа фон Гаєка. Вибір саме цього дослідника обумовлений тим, що австрійський мислитель є основоположником ідеї ринку як ефективного механізму взаємодії у сучасності.

Цей механізм не лише знайшов відображення у новому етапі розвитку такого феномена як арт-ринок, а й сприяв формуванню самобутнього простору актуалізації мистецтва. Ринок, на думку Фрідріха фон Гаєка, є дієвим засобом координації дії великої кількості людей і вдалим інструментом для обміну знаннями. Аспект взаємодії й обміну лежить в основі арт-ринку як ціннісно-смыслового простору. Зокрема, Марта Троцюк, засновниця проєкту Gallery 101, у нещодавньому інтерв'ю підкреслила: «Найгірше для будь-якої сфери, і для мистецтва також – це коли люди не збираються і не взаємодіють» [див. 2]. Якраз арт-ринок у сучасних умовах створює вдалі обставини для зустрічі всіх його учасників (митців, колекціонерів, фалеристів, дилерів, експертів, глядачів та ін.).

Якщо вивчення другої складової арт-ринку є зрозумілим, то чи можна розглядати перший основний елемент з позицій австрійського мислителя? На нашу думку, тут доцільною стане концепція порядків, які пропонуються відомим дослідником, а саме Ф. фон Гаєк виділяє свідомий і спонтанний порядки, які знаходяться в основі людської діяльності. Перший тип відзначається чіткістю й раціоналізованими алгоритмами, які спрямовані на виконання інструкцій, що надані згори. До таких соціальних структур автор зараховує армію, урядові установи та промислові корпорації. Другий тип порядку має протилежну сутність: ніякі інструкції не можуть бути надані згори. Ієрархічний порядок не вибудовано як вертикальну лінію, він більш нагадує ризоматичний характер. В якості прикладу структур з спонтанним порядком, Ф. фон Гаєк називає мову, мораль, ринок та гроші.

Логічно, що ідея спонтанного порядку також складає чудову основу другої складової арт-ринку. Але, знову ж таки, залишається запитання щодо першого компонента. Ідея спонтанного порядку у культурі була розвинена у збірці есе «Література і економіка свободи: спонтанний порядок в культурі» [див. 5] та статті «Спонтанні порядки мистецтва» [див. 4]

Спонтанний порядок знаходить своє втілення у відсутності наперед встановлених зразків, тому виникає унікальний простір для прояву творчого

потенціалу. На нашу думку, концепцію спонтанного порядку в контексті вивчення арт-ринку можна розглядати з двох точок зору:

- ✓ організаційний бік функціонування мистецтва;
- ✓ ціннісно-сміслова сутність мистецтва.

Перший ракурс дає змогу виокремити арт-ринок як необхідний етап організаційного обігу (створення-презентація-надання смислу-колекціонування) мистецтва. Якщо раніше художники створювали продукт на замовлення церкви, феодалів, королів, вельмож, меценатів. Художні твори могли називатись мистецьким досягненням лише з дозволу гільдій, художніх академій, галерей академій тощо. Бачимо логіку свідомого порядку, коли є чіткі цілі й обов'язкові дії для виконання. Маємо зазначити, що такий підхід в жодному разі не покликаний применшити майстерність митців, мова йде лише про організаційний бік. Наприкінці ХІХ століття відбувається зміна порядку створення художніх творів і з'являється потреба у галереях нового типу, пошуку колекціонерів, які підтримуватимуть художні починання митців. Врешті-решт з середини ХХ століття все це трансформувалось у новий етап розвитку арт-ринку.

Другий ракурс обумовлено сутністю сучасного мистецтва та мистецтва загалом. Однією із засад останнього є творча діяльність. Саме вільні дії митців та взаємодія різних учасників арт-ринку формують унікальний ціннісно-смісловий простір актуалізації мистецтва. Цей простір ми називаємо арт-ринком.

Враховуючи зацікавленість ціновими рекордами, які часом виникають внаслідок продажу деяких художніх творів, то *найбільш поширеним підходом у вивченні арт-ринку став економічний підхід*. Проте, аналіз останніх звітів міжнародних ярмарків мистецтва за кілька останніх років демонструє те, що середня ціна сучасного твору мистецтва складає лише десять тисяч доларів. Загалом це не може бути підтвердженням щодо переважання комерційного характеру сучасного мистецтва та арт-ринку, як простору його створення-споживання-обігу. Проте застосування ідей з філософії економіки під час культурологічного розгляду дає підстави говорити про те, що арт-ринок є

закономірним наслідком розвитку сфери культури й мистецтва, де панують свобода, творчість, знання та вільна взаємодія.

Література:

1. Герчанівська П. Тотожність та відмінність культурологічних та антропологічних шкіл. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 2, 2019. С. 3-7.
2. Найгірше для будь-якої сфери, і для мистецтва також – це коли люди не збираються і не взаємодіють. Відновлено з URL: <https://bit.ly/3gVpJLP> (дата звертання 29.05.2020)
3. Хайек Ф. Индивидуализм и экономический порядок. Відновлено з <https://bit.ly/36cRKpV> (дата звертання 25.05.2020)
4. Camplin T. The Spontaneous Orders of the Arts // Studies in Emergent Order, 2010. № 3. P. 195-211
5. Cantor P., Stephen C. Literature and the Economics of Liberty: Spontaneous Order in Culture. Ludwig von Mises Institute, 2010. 510 p.

Шушкевич Є.М.

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова (м. Київ)

ORCID: 0000-0002-5330-9752

ПРО ОДИН ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНИЙ ПРОСТІР ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИПТОЕКОНОМІКИ

Актуальність криптоекономіки, сьогодні не викликає сумніву, навіть не дивлячись на те, що саме розуміння цього, відносно нового, поняття помітно відрізняються у визначеннях і спробах пояснення. Хтось, говорить, що «це поняття, яке знаходиться на стику традиційної економіки та іноваційних фінансових технологій. По суті це та ж сама економіка, тобто вид діяльності, який дозволяє

задовольнити людські потреби в умовах обмеженості ресурсів. Єдина відмінність – в способі комунікації та обміні. Вони відбуваються в середовищі блокчейну і через інтернет» і «криптоекономіка – це економіка, опосередкована грошима у вигляді криптовалют» [див. 3]. Хтось, навпаки, стверджує, що «криптоекономіка не є підвидом традиційної економіки, вона представляє собою суміш з теорії ігор, дизайну механізмів, математики та інших методологій в даній області» [див. 1].

Загалом, же під *криптоекономікою* розуміють «об'єднання криптографічних інструментів та економічних стимулів з метою створення децентралізованої екосистеми, що працює без будь-якого ручного та ультимативного втручання ззовні» [див. 6]. Про неї часто говорять також як про нову філософію, яка торкнеться в першу чергу сприйняття грошей – без *прив'язки до конкретної держави*.

Разом, з популярністю даного явища, росте й кількість сфер, де ця нова економіка знаходить своє застосування. Різні дослідники та прихильники криптоекономіки й криптовалют, технології блокчейн, яка значною мірою уможлиблює й забезпечує функціонування цієї економіки, пропонують різні, інколи навіть утопічні сценарії розвитку майбутнього, яке навіть називають «криптомайбутнім». Загалом, це сфера швидкості, перспективам розвитку якої можна тільки позаздрити.

Деякі перспективи застосування технологій блокчейн виглядають дуже переконливими. *Все частіше ми чуємо сьогодні про так звані ДАО*, або – децентралізовані автономні організації (чи децентралізовані автономні корпорації). *ДАО, це по суті* – форма організації, при якій координація діяльності учасників і управління ресурсами відбувається у відповідності з попередньо узгодженим та формалізованим набором правил, контроль за виконанням яких виконується автоматично, частіше всього через задання їх в смарт-контрактах (комп'ютерних алгоритмах, призначених для формування, контролю й надання інформації про володіння будь-чим).

Це нова парадигма економічної співпраці, яка відрізняється від звичайної компанії децентралізованою структурою й автономністю. Під децентралізованістю

тут мається на увазі горизонтальна побудова компанії, в якій немає єдиного власника, а кожен учасник організації є повноправним співвласником і володіє рівними повноваженнями та необмеженим доступом до інформації. Такі організації можуть бути різного масштабу. І в 2015 році, навіть з'явився *такий проєкт, як Ліберленд*.

Ліберленд, або Вільна Республіка Ліберленд – це віртуальна держава, яка була створена 13 квітня 2015 року чеським активістом, лібертаріанцем Вітом Едлічкою, на території семи квадратних кілометрів, на західному узбережжі Дунаю між Хорватією та Сербією. На більшості мап ця територія позначена як «Горня Сіга». Вона виникла через територіальну суперечку між Хорватією та Сербією. На неї не претендували ні Сербія, ні Хорватія, ні хтось інший. Вона по-суті залишалася нікому не потрібною з моменту розпаду Соціалістичної Республіки Югославії в 1991 році, там ніхто не проживав і ніхто не заявляв про свої права на неї, до того часу поки Віт Едлічка не заявив про створення Вільної Республіки Ліберленд. Сьогодні статус цієї території активно обговорюється.

Ліберленд позиціонує себе як конституційну республіку з елементами прямої демократії. Країна має свою владу, конституцію, в чорновому варіанті, основні закони, представництва в інших країнах, державну символіку у вигляді прапора та герба. В якості валюти планується використання криптовалюти під назвою *Merit*, але при цьому не буде введено ніяких обмежень на використання будь-якої іншої валюти.

Ідеологія Ліберленду на офіційному сайті представлена девізом: «Живи і дай жити іншим». Це за словами президента Віта Едлічки, виражає цінність особистої й економічної свободи громадян Ліберленду. Це зафіксовано в чорновому варіанті Конституції і включає обмеження повноважень наданих владі для забезпечення меншого втручання в свободи громадян Ліберленду, стати якими вже виявили бажання понад шістьсот тисяч осіб.

Віт Едлічка, говорить наступне: «Нас надихає дух американської революції, ми розуміємо, що людині необхідна максимальна персональна та економічна свобода. Ми досягаємо цієї мети з допомогою новітніх блокчейн-технологій...

Ліберленд стане першою децентралізованою автономною державою і першою реально працюючою ДАО в традиційному розумінні цього терміну. Проте не тільки Ліберленд буде побудований за принципами ДАО, але й всі інститути та організації інтегровані в її структуру будуть мати можливість працювати як ДАО. Це модель управління майбутнього і тому ми хочемо експериментувати і знайти найкраще рішення» [див. 2].

Мета пана Едлічки створити «суспільство, де гідні люди можуть процвітати з мінімальними податками і впливом з боку держави» [4]. Він як послідовний лібертаріанець переконаний, що «соціалізм – це фальшива віра в те що, держава розпорядиться вашими грошима краще, ніж ви» [див. 5].

Чорновий варіант конституції Ліберленду, містить дуже багато параграфів, де підкреслюється цінність економічної та особистої свободи громадян. Наприклад, відносно податків, говорить наступне: «§IX.1. Ніяка форма оподаткування не вводиться в межах Вільної Республіки Ліберленд, і жодні періодичні збори, за виключенням Земельних зборів, передбачених в Земельних актах, не можуть бути накладені на будь-яку фізичну чи юридичну особу з будь-якої причини; допускаються лише збори за послуги надані державною адміністрацією та штрафи, які накладаються в якості покарання за винну поведінку; а також не вводяться ніяка форма мита на товари, послуги чи капітали які вивозяться чи ввозяться у Вільну Республіку Ліберленд» [див. 4].

Створюються різноманітні організації, як наприклад, «Асоціація колоністів Ліберленду» і подібні, які своєю діяльністю привертають до даного проекту увагу інвесторів, котрі мають можливості й бажання фінансувати такий проект, і тим самим, робити вклад в розвиток криптоекономіки, навіть після попереджень, що це не інвестиційний проект і ніхто не гарантує, що кошти які жертвуються, повернуться. Притягує їх сама ідея проекту.

Отже, хоча цей проект і викликає дуже багато питань та дискусій, особливо в правовому полі, адже Ліберленд не визнаний офіційно іншими країнами, він може стати, і по-суті вже є дуже гарним експериментальним полем для розвитку криптоекономіки.

Література:

1. Введение в криптоэкономику // Binance. – Электронный ресурс. – Режим доступа до журн.: <https://www.binance.vision/ru/economics/a-beginners-introduction-to-cryptoeconomics>
2. Едличка В. Либерленд: первое государство на блокчейне / Вит Едличка // Youtube Электронный ресурс. – Режим доступа до журн.: <https://www.youtube.com/watch?v=Cv29e25cJZE>
3. Лапшина А. Существует ли экономика в криптовалютах / Аннабелла Лапшина // letknow – Электронный ресурс. – Режим доступа до журн.: <https://letknow.news/publications/po-minimumu-kak-kitay-zahvatyvaet-mayning-bitkoina-18177.html>
4. Ліберленд. Офіційний сайт. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://liberland.org/en/>
5. Перетяка М. Президент Либерленда рассказал в Киеве о том, как построить самую свободную страну в мире / Марія Перетяка // Proman. – Электронный ресурс. – Режим доступа до журн.: <https://proman.com.ua/28400-prezident-liberlenda-rasskazal-v-kieve-o-tom-kak-postroit-samuyu-svobodnuyu-stranu-v-mire/>
6. Що являє собою криптоекономіка сьогодні і чим стане завтра. Чи можливо передбачити точний вектор її розвитку. // mind.ua – Электронный ресурс. – Режим доступа до журн.: <https://mind.ua/openmind/20184560-shcho-yavlyae-soboyu-kriptoekonomika-sogodni-i-chim-stane-zavtra>

ЗМІСТ

<i>Вступне слово</i>	3
Березінець І.В. Гроші як «цивілізаційний чинник».....	7
Власенко Ф.П., Левченко Є.В., Товмаш Д.А. Організаційна антропологія в структурі підготовки сучасного управлінця.....	10
Глушко Т.П. «Аналітика економічних процесів» як філософська освітня програма: досвід та перспективи.....	14
Гончаренко К.С. Криза сучасного урбаністичного капіталізму.....	18
Ілляхова М.В. Значення креативних індустрій у безперервному професійному розвитку науково-педагогічного працівника.....	22
Калита Т.В. Креативна економіка: між ринком і мистецтвом.....	28
Мозер М.Є. Креативна економіка у філософському аспекті глобальних викликів ХХІ століття.....	32
Мозгова Н.Г. Господарство як спосіб преображення світу (теоретичні розвідки С. Булгакова).....	36
Назаренко М.С. Стратегії «зеленої економіки»: соціально-етичні орієнтири.....	39
Немчинов І.Г. Ідейне підґрунтя кооперативного руху (біографічна розвідка з громадського служіння священика Михайла Ковальчука).....	41
Облова Л.А. Багатство цивілізації.....	48
Остапчук Г.О. Як можливе філософське обґрунтування економіки?.....	53
Пономаренко В.В. Філософські тенденції сучасної економічної теорії.....	55
Прокопчук Ю.О. Когнітивна наука, філософія та економічна теорія: стратегії практичної взаємодії.....	58
Русаков С.С. Спонтанний порядок арт-ринку.....	61
Шушкевич Є.М. Про один експериментальний простір для розвитку криптоекономіки.....	65

CONTENTS

<i>Preface</i>	3
Iryna Berezinets Money as a «Factor of Civilization».....	7
Fedir Vlasenko, Yevhenia Levcheniuk, Dmytro Tovmash Organizational Anthropology in the Structure of the Modern Manager Training.....	10
Tetiana Hlushko «Analytics of Economic Processes» as Philosophical Educational Program: Experience and Perspectives.....	14
Kateryna Honcharenko Crisis of Modern Urban Capitalism.....	18
Maryna Illiakhova The value of creative industries in permanent professional development of scientific-pedagogical worker	22
Tetiana Kalyta Creative Economy: Between Market and Art.....	28
Maiia Mozer Creative Economy in Philosophical Aspect of Global Challenges for XXI Centure.....	32
Nataliya Mozhova Economy as a Way to Transform the World (Theoretical Studies of S. Bulhakov).....	36
Mariya Nazarenko Strategies of «Green Economy»: Socio-Ethical Guidelines.....	39
Ihor Nemchynov Ideological Basis of the Cooperative Movement (the Biographical Exploration of Public Service of the Priest Mikhailo Kovalchuk).....	41
Liudmyla Oblova Wealth of Civilization.....	48
Halyna Ostapchuk How is Philosophical Justification of Economics Possible?.....	53
Vitalii Ponomarenko Philosophical Tendencies of Modern Economic Theory.....	55
Yurii Prokopchuk Cognitive Science, Philosophy and Economic Theory: Strategies for Practical Interaction	58
Sergiy Rusakov Spontaneous Order of Art-Market.....	61
Yevhenii Shushkevych About One of the Experimental Spaces for Crypto Economic Development.....	65

Наукове видання

*І ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ КРУГЛИЙ СТИЛ
З ФІЛОСОФСЬКО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ*

*«ФІЛОСОФІЯ, ЕКОНОМІКА ТА ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ
У ПЕРСПЕКТИВІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ»*

*Матеріали круглого столу
(5 червня 2020 року)*

THE FIRST ALL-UKRAINIAN INTERDISCIPLINARY ROUND TABLE

*«PHILOSOPHY, ECONOMICS AND PHILOSOPHY OF ECONOMICS
IN DEVELOPMENT PROSPECT FOR
MODERN HUMANITARIAN EDUCATION»*

*Proceedings of the ROUND TABLE
(June 5th of 2020)*

Тексти друкуються за авторською редакцією

Автор обкладинки – Т.П. Глушко

Підписано до друку 30.06.2020 р. Формат 60x84/16.

Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.

Ум. др. арк. 4,42. Обл.-вид. арк. 3,32

Зам. № 074.

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-
87 Віддруковано в друкарні Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26

